

UNIVERZA V LJUBLJANI
BIOTEHNIŠKA FAKULTETA
ODDELEK ZA GOZDARSTVO IN OBNOVLJIVE GOZDNE
VIRE

Tomaž POLIČNIK

**ZGODOVINSKO OZADJE ODKUPA LOGARSKE
DOLINE-OKREŠLJA ZA NARODNI PARK**

DIPLOMSKO DELO

Univerzitetni študij

Ljubljana, 2008

UNIVERZA V LJUBLJANI
BIOTEHNIŠKA FAKULTETA
ODDELEK ZA GOZDARSTVO IN OBNOVLJIVE GOZDNE VIRE

Tomaž POLIČNIK

**ZGODOVINSKO OZADJE ODKUPA LOGARSKE DOLINE-
OKREŠLJA ZA NARODNI PARK**

DIPLOMSKO DELO
Univerzitetni študij

**HISTORICAL BACKGROUND OF REPURCHASE LOGARSKA
DOLINA-OKREŠELJ FOR NATIONAL PARK**

GRADUATION THESIS
University studies

Ljubljana, 2008

Delo je zaključek univerzitetnega študija gozdarstva. Opravljeno je bilo na katedri za krajinsko gozdarstvo in prostorsko informatiko Oddelka za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire Biotehniške fakultete Univerze v Ljubljani.

Študijska komisija Oddelka za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire je za mentorja diplomskega dela imenovala doc. dr. Petra Skoberneta in za recenzenta doc. dr. Janeza Pirnata.

Komisija za oceno in zagovor:

Predsednik:

Član:

Član:

Datum zagovora:

Naloga je rezultat lastnega raziskovalnega dela. Podpisani se strinjam z objavo svoje naloge v polnem tekstu na spletni strani Digitalne knjižnice Biotehniške fakultete. Izjavljam, da je naloga, ki sem jo oddal v elektronski obliki, identična tiskani verziji.

Tomaž POLIČNIK

KLJUČNA DOKUMENTACIJSKA INFORMACIJA (KDI)

ŠD	Dn
DK	GDK 902+907.11(497.4*10 Okrešelj)(043.2)=163.6
KG	narodni parki/narodni park Logarska dolina-Okrešelj /zgodovina/ naravovarstvo/Savinjska podružnica SPD/odkup Okrešlja/Savinjske Alpe
AV	POLIČNIK, Tomaž
SA	SKOBERNE, Peter (mentor)
KZ	SI-1000 Ljubljana, Večna pot 83
ZA	Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire
LI	2008
IN	ZGODOVINSKO OZADJE ODKUPA LOGARSKE DOLINE-OKREŠLJA ZA NARODNI PARK
TD	Diplomsko delo (univerzitetni študij)
OP	VII, 63 str., 24 sl., 32 vir.
IJ	sl
JJ	sl/en
AI	Leta 1931 je Savinjska podružnica Slovenskega planinskega društva odkupila območje Okrešlja. Člani podružnice so na tem območju želeli ustanoviti Narodni park Logarska dolina-Okrešelj, vendar do razglasitve narodnega parka zaradi začetka 2. svetovne vojne ni prišlo. Začetki teženj po odkupu Okrešlja so starejši. Prva kupna pogodba je bila med Slovenskim planinskim društvom in ljubljansko Nadškofijo podpisana leta 1921. Stolni kapitelj je ni odobril, dokler niso bile odpravljene nejasnosti izvajanja agrarne reforme, zato je do odkupa prišlo šele 10 let pozneje. Glede na to, da je Savinjska podružnica pred 1. svetovno vojno načrtno odkupovala zemljišča v Logarski dolini, predvsem iz narodnostnih razlogov, je zelo verjetno, da je isti razlog tudi prvotni namen odkupa Okrešlja. Temu namenu so se v obdobju med 1. in 2. svetovno vojno pridružile zamisli o ustanovitvi narodnega parka.

KEY WORDS DOCUMENTATION (KWD)

DN Gth

DC FDC 902+907.11(497.4*10 Okrešelj)(043.2)=163.6

CX National park Logarska dolina-Okrešelj/history /enviroment protection/ Savinja branch of Slovenia mountaineering society/ repurchase of Okrešelj / Savinja Alps

AU POLIČNIK, Tomaž

AA SKOBERNE, Peter (supervisor)

PP SI-1000 Ljubljana, Večna pot 83

PB University of Ljubljana, Biotechnical Faculty, Department of Forestry and Renewable Forest Resources

PY 2008

TI HISTORICAL BACKGROUND OF REPUCHASE LOGARSKA DOLINA-OKREŠELJ FOR NATIONAL PARK

DT Graduation Thesis (University studies)

NO VII, 63 p., 24 fig., 32 ref.

LA sl

AL sl/en

AB Savinja branch of Slovenia mountaineering society bought off a range of Okrešelj in 1931. Members of the Savinja branch wanted to found a National park Logarska dolina-Okrešelj on this range. However the proclamation of the National park did not occur because of the beginning of the 2nd World War. Beginnings of gravitations round the purchase of Okrešelj are older. First contract between Slovenia mountaineering society and Ljubljana Archbishopric was signed in 1921. Capitol of Hierarchy in Ljubljana did not approve it, as long as the vagueness of execution of agrarian reform was not abolished. That is why purchase occurred only 10 years later. Considering that Savinja branch was buying off lands in Logarska dolina mostly of national reasons already before the 1st World War, it is very possible that the same reason was also a primary intention of purchasing Okrešelj. To this intention between the 1st and the 2nd World War the ideas concerning foundation of the National park were joined.

KAZALO VSEBINE

KLJUČNA DOKUMENTACIJSKA INFORMACIJA (KDI)	III
KEY WORDS DOCUMENTATION (KWD)	IV
KAZALO VSEBINE	V
KAZALO SLIK	VII
1 UVOD	1
2 CILJI NALOGE	2
3 HIPOTEZA	3
4 METODE DELA	4
4.1 Pregled člankov in literature	4
4.2 Zbiranje arhivskih podatkov	4
5 NARAVNE OKOLIŠČINE ODKUPA	5
5.1 GEOGRAFSKI OKVIR	5
5.2 ČASOVNI OKVIR	6
6 ZGODOVINSKO OZADJE	7
6.1 ZAČETKI VARSTVA NARAVE NA SLOVENSKEM	7
6.1.1 Muzejsko društvo za Slovenijo	9
6.1.2 Ferdinand Seidl (1856-1942)	10
6.1.3 Spomenica iz leta 1920	11
6.2 ZAČETKI RAZISKOVANJA SOLČAVSKIH PLANIN	16
6.2.1 France Štifter (1846-1913)	18
6.2.2 Dr. Johannes Frischauf (1837-1924)	19
6.3 AKTERJI ODKUPA	21
6.3.1 Franc Kocbek (1863-1930)	21
6.3.2 Slovensko planinsko društvo (SPD)	24
6.3.3 Savinjska podružnica SPD	25
6.4 SOCIALNO-KULTURNE OKOLIŠČINE	30
6.4.1 Začetki turizma v Logarski dolini	30
6.4.2 Spremembe po 1. svetovni vojni	31
6.5 URESNIČEVANJE IDEJ SPOMENICE IZ LETA 1920	34

6.5.1	Alpski varstveni park v Dolini Triglavskih jezer	34
6.5.2	Narodni park Logarska dolina–Okrešelj	38
6.5.2.1	Kupna pogodba leta 1921	39
6.5.2.2	Odkup Okrešlja leta 1932	43
6.6	VPLIV ZAKONODAJE	49
6.6.1	Agrarna reforma	49
6.6.2	Neurejena zakonodaja	51
7	RAZPRAVA	52
8	SKLEP	58
9	POVZETEK	59
10	VIRI	60
	ZAHVALA	

KAZALO SLIK

Slika 1: Logarska dolina.....	5
Slika 2: Faksimile revije Carniola iz leta 1917	8
Slika 3: Ferdinand Seidl	10
Slika 4: Prva stran Spomenice, objavljene v Glasniku leta 1920	15
Slika 5: Logarska dolina - Mayer-Paynova litografija ok. leta 1840	16
Slika 6: zgoraj: J. G. Seidl, , F. X. von Wulfen A. M. Slomšek, spodaj: G. A. Scopoli, B. Hacquet	17
Slika 7: Franc Štifter)	18
Slika 8: dr. Johannes Frischauf.....	19
Slika 9: Franc Kocbek	21
Slika 10: Spomenik dr. Johannesu Frischaufu (levo) in Francu Kocbeku pri Domu planincev v Logarski dolini	23
Slika 11: znak Slovenskega planinskega društva	24
Slika 12: Hiša, v kateri je bila ustanovljena Savinjska podružnica SPD	25
Slika 13: Spominska tabla ustanovitve podružnice	26
Slika 14: Žig Savinjske podružnice Slovenskega planinskega društva s podpisom načelnika, Franca Kocbeka	26
Slika 15: z leve - Ignac Šijanec - tajnik SP SPD, Franc Kocbek - načelnik SP SPD, Josip Vrečko - odbornik SP iz Celja, O. Šijanec - Ignacijev brat	27
Slika 16: Frischaufov dom leta 1911	28
Slika 17: Prva karta z mejami "Alpskega varstvenega parka" v Geografskem vestniku leta 1925	34
Slika 18: Strani iz zakupne pogodbe za območje Doline Triglavskih jezer.....	37
Slika 19: Okrešelj	38
Slika 20: Prva stran kupne pogodbe za odkup Okrešlja iz leta 1921	40
Slika 21: Zadnja stran kupne pogodbe za odkup Okrešlja iz leta 1921	41
Slika 22: Tabla z napisom Narodni park Logarska dolina-Okrešelj	46
Slika 23: Prva stran kupne pogodbe za območje Okrešlja iz leta 1931.....	47
Slika 24: Zadnja stran kupne pogodbe za območje Okrešlja iz leta 1931 s podpisom škofa Gregorija Rožmana	48

1 UVOD

Med 1. in 2. svetovno vojno je Slovensko planinsko društvo oz. Savinjska podružnica odkupila območje Okrešlja v Logarski dolini. Domačini so vrsto let živeli v prepričanju, da je na tem območju nastal narodni park Logarska dolina-Okrešelj, čeprav območje pravno ni bilo zavarovano vse do leta 1987, ko je takratna občina Mozirje izdala odlok o razglasitvi Logarske doline in Robanovega kota za krajinska parka.

S to nalogo sem poskušal nekoliko podrobneje osvetliti okoliščine tega odkupa. Za razumevanje okoliščin je potrebno poznati takratno zakonodajo, kulturno-socialni vidik tega obdobja, začetke varstva narave na Slovenskem in akterje odkupa.

Vprašanje, ki si ga s to nalogo zastavljam, je tudi prvotni namen odkupa območja Okrešlja – ali je bil nakup Okrešlja resnično izveden zaradi varstva narave ali pa je bil motiv odkupa drugačen.

2 CILJI NALOGE

Cilj diplomske naloge je na podlagi dokumentov in pričevanj zbrati čimveč podatkov o samem odkupu Okrešlja in o zamisli članov Savinjske podružnice Slovenskega planinskega društva za ustanovitev narodnega parka na Okrešlju v času med 1. in 2. svetovno vojno. Za globlje razumevanje samega odkupa je potrebno:

- prikazati socialno-kulturne okoliščine;
- prikazati začetke naravovarstva na Slovenskem;
- raziskati vzroke oziroma motive za odkup;
- predstaviti akterje, ki so pri odkupu sodelovali;
- določiti časovni okvir odkupa in
- ugotoviti, kakšen vpliv je na odkup ter ustanovitev narodnega parka imela zakonodaja.

3 HIPOTEZA

Člani Savinjske podružnice Slovenskega planinskega društva so odkupili območje Okrešlja za ustanovitev narodnega parka. Pri tem bi se lahko kazale morebitne povezave s Spomenico iz leta 1920.

4 METODE DELA

4.1 PREGLED ČLANKOV IN LITERATURE

Za osvetlitev okoliščin sem raziskal literaturo in članke, ki se nanašajo na to temo.

4.2 ZBIRANJE ARHIVSKIH PODATKOV

Informacije glede odkupa so večinoma pridobljene iz dokumentacije, ki sem jo zbral v Nadškofijškem arhivu v Ljubljani. Podatke sem poskušal pridobiti tudi v arhivu Planinskega društva Celje – Matica, ki je naslednik Savinjske podružnice Slovenskega planinskega društva, vendar so na društvu trdili, da dokumentacije o tem odkupu nimajo in da o tej temi ne vedo nič. Dobil sem tudi podatek, da naj bi bil v arhivu Odseka za varstvo narave pri Prirodoslovnem društvu v Ljubljani shranjena kopija dopisa za zavarovanje območja Logarske doline-Okrešlja kot narodni park, ki ga je poslala Savinjska podružnica Slovenskega planinskega društva na banovski odbor in odgovor odbora, vendar do tega dokumenta nisem imel dostopa.

Pri snovanju diplomske naloge sta bili predvideni razpravi z g. Zoranom Tratnikom, ki je imel bogato zbirko v zvezi s Francem Kocbekom in planinstvom ter z g. Valentom Viderjem, ki je veliko vedel o zgodovini na Solčavskem in o planinstvu, vendar sta v tem letu žal že oba pokojna.

5 NARAVNE OKOLIŠČINE ODKUPA

5.1 GEOGRAFSKI OKVIR

Slika 1: Logarska dolina (foto: Lenarčič M., 2003)

Logarska dolina je ena treh ledeniških dolin (Robanov kot, Logarska dolina, Matkov kot), ki leži na severnovzhodnem predelu Kamniško-Savinjskih Alp. Obkrožajo jo vrhovi, ki se dvigujejo nad 2000 m: Grofička (2086 m), Ojstrica (2349 m), Škarje (2240 m), Babe (2244 m), Planjava (2399 m), Kamniško sedlo (1884 m), Brana (2253 m), Turska gora (2251 m), Mrzla gora (2203 m). Zaključuje se v zatrepu pod krnico Okrešelj. Pod Okrešljem na višini 1280 m izvira reka Savinja. Dolina je tektonskega nastanka, zadnji jo je močno izoblikoval ledenik v zadnji ledeni dobi, v dobi pleistocena. Dolina je dolga 7 km ter v povprečju široka 250 m (do 500 m).

Ime Logarska dolina je mladega izvora, ki ni pristno domač. Domačini niso uporabljali skupnega imena doline Logarska dolina, ampak so uporabljali imena po predelih doline. Prvi predel doline, kjer je kmetija Logar, tako imenovana domačija v Logu, in kjer ponovno izvira reka Savinja, do združitve z Jezero imenovana Črna, se imenuje Log, v

Logu. Drugi del doline, kjer se nahaja domačija Plesnik, se imenuje Plest, v Plesti. K Plesniku ali v Plestje je tujega izvora. Eden izmed prvih je ime Logartal in Plesniktal uporabil pisatelj Johann Gabriel Seidl v svojem opisu »Die südsteierische Schweitz« leta 1838, pozneje pa je vso dolino poimenoval Logartal. Med 1. in 2. svetovno vojno so se jezikoslovci med sabo prepirali, ali je bolj slovensko Logarska ali Logarjeva dolina, čeprav je to poimenovanje tujega izvora. Solčavan Marovšnik leta 1681 piše v svoji pesmi domačemu kraju: »Robanov Travnik, Log in Plest in gore bele, vam ostanem zvest!« (Vider, 2004)

Na koncu doline, nekaj več kot pol ure hoda naprej od slapa Rinke, se nahaja Okrešelj. Okrešelj je ledeniška amfiteatralna krnica pod strmimi stenami Turske gore, Rink, Križa in Mrzle gore. Zanimiva je zaradi številnih visokogorskih kraških pojavov (škraplje, žlebiči) in pestre planinske flore.

Zaradi lepote in neokrnjenosti narave pa so že kmalu po 1. svetovni vojni začeli razmišljati o zavarovanju območja Savinjskih Alp. Leta 1987 je občina Mozirje zaradi naravnih lepot zavarovala dolino kot krajinski park, ki obsega 24 km². Istega leta je bil poleg Logarske doline kot krajinski park zavarovan tudi Robanov kot.

5.2 ČASOVNI OKVIR

Diplomska naloga je usmerjena v obdobje med 2. polovico 19. stoletja in začetkom 2. svetovne vojne. Mejniki so začetki močnejšega pritiska nemških krogov na slovensko kulturno-socialno področje in slovensko iskanje narodne identitete na eni strani ter začetek 2. svetovne vojne ter propad Kraljevine SHS na drugi.

6 ZGODOVINSKO OZADJE

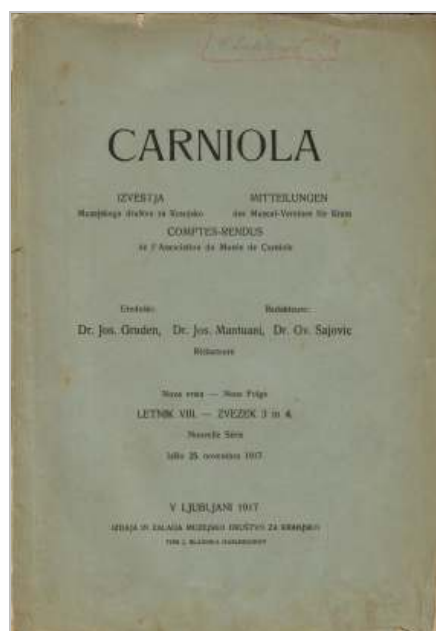
6.1 ZAČETKI VARSTVA NARAVE NA SLOVENSKEM

Na območju nekdanje Avstro-Ogrske monarhije, ki danes spada pod Slovenijo, najdemo prve znake naravovarstva, v nekaj odredbah, konec 19. stoletja (Piskernik, 1963), oziroma že v času Ilirskih provinc, ko so francoske oblasti dale večjo veljavo naravoslovju, izvajati pa so začele nekatere ukrepe za varstvo gozdov, predvsem v obmorskih provincah, kjer so bili gozdovi močno opustošeni. Leta 1837 je za območje Avstro-Ogrske monarhije izšel odlok, ki je določal kazni za uničevanje dreves in drevoredov ob cestah in poteh. Pragozdne površine so na Slovenskem prvič zavarovali leta 1888, ko je veleposestnik na Kočevskem Auersperg iz gospodarjenja izločil ostanke pragozda na površini 305 ha. Leta 1892 je kranjska deželna vlada z okrožnico začela opozarjati na varstvo tise, ki je postajala vse bolj redka. V tem času so zavarovali tudi prve rastlinske vrste (Peterlin, 1975).

Slovenske dežele so imele predpise, ki zagotavljajo varstvo ptic, že pred mednarodno konvencijo o varstvu koristnih ptic, ki je bila podpisana v Parizu leta 1902, vendar so jih po pariški konvenciji priredili šele leta 1910. Dunajsko ministrstvo za poljedelstvo je 5. julija 1914 izdalo navodila, kako se mora v gozdovih varovati naravne spomenike in jih evidentirati, kako se mora paziti, da se v gozdovih ohranjajo redke živalske in rastlinske vrste. Zahtevalo je tudi, da se do 15. oktobra 1914 izdela seznam rastlinskih in živalskih vrst, ki se jih mora zavarovati. Zaradi začetka 1. svetovne vojne pa so se prizadevanja na področju varstva narave prekinila (Piskernik, 1963-64).

Proti koncu 1. svetovne vojne se opazi ponovno porast prizadevanja na področju varstva narave. V glasilu Carniola je zapisano: »C. kr. poljedeljsko ministrstvo je nakazalo avstrijski zvezi za domovinsko varstvo poseben znesek za ustanovitev strokovnega mesta za presojanje in ugotavljanje prirodnih spomenikov v državi. S tem, da je podelilo omenjeno podporo /.../, je pokazalo ravno poljedeljsko ministrstvo, kako veliko važnost pripisuje ohranitvi dragocenih prirodnin in njih okoliša, ki jim preti sedaj po vojni grozoti bolj kakor prej kdaj pogin. Avstrijska zveza za domovinsko varstvo je s to podporo osnovala poseben urad. /... / V svrhu pregleda in ohranitve je potrebno najprvo pripraviti

seznam vseh uvaževanja vrednih prirodnih spomenikov po naših deželah./.../ Potrebno pa je, da je takšen seznam po možnosti popoln, ako hoče biti resnične vrednosti. Zato prosimo k sodelovanju vse čitatelje tega poziva. Vsak naj po svojih močeh skuša pospeševati započeto delo. /.../ Vsak drobec je dragocen prispevek v korist varstva prirodnih spomenikov. /.../ kot uvaževanja vredni prirodni spomeniki veljajo; značilne skale in pokrajine, redka geološka odkritja in najdbe kamenic, slapovi, prirodno zanimivo ležeča jezera, podzemeljske jame, stara po rasti in redkosti odlikujoča se drevesa, redke rastline in živali, posebno tudi pokrajine z zanimivimi rastlinskimi združbam; z gnezdišči in prebivališči redkih živali itd.... « (Za varstvo ..., 1917: 271-272).

Slika 2: Faksimile revije Carniola iz leta 1917 (Vir: Narodna in univerzitetna knjižnica)

Po nastanku nove Kraljevine SHS leta 1918 je zaradi novega zagona in občutka svobode v razmeroma kratkem času prišlo do organiziranega gibanja za varstvo narave (Peterlin, 1975). Sledili so pomembni razglasi, okrožnice, odredbe in zakoni, ki so močno poudarjali smisel pravega varstva narave. Že na začetku so imele velike uspehe planinske, lovske in ribiške organizacije (Piskernik, 1963-64).

6.1.1 Muzejsko društvo za Slovenijo

Pomembno vlogo v začetkih naravovarstva je imelo Muzejsko društvo v Ljubljani. V društvu so bili včlanjeni priznani strokovnjaki in znanstveniki. Člani novonastalega odseka so bili geolog prof. Ferdinand Seidl, zoolog in gimnazijski ravnatelj Stanislav Bevk, sodni nadsvetnik Anton Bulovec, profesor Ivan Franke, tehnik Josip vitez Gorup, nadgeometer Alfonz pl. Gspan, notar Mate Hafner, odvetnik dr. Ivan Lovrenčič, muzejski ravnatelj prof. dr. Josip Mantuani, botanik prof. Alfonz Paulin, v. šol. nadzornik dr. Leopold Poljanec, finančni nadsvetnik dr. Janko Ponebšek, prof. dr. Gvidon Sajovic. Odsek za varstvo prirode in prirodnih spomenikov sta organizirala ing. Šivic in dr. Bevk. (Piskernik, 1963-64: 61)

Veliko spodbudo je za organiziranje varstva narave napravil prof. Ferdinand Seidl, ki je na občnem zboru Muzejskega društva za Slovenijo, 28. aprila 1919, predložil predlog za varovanje narave v štirih točkah:

1. pravna ureditev lova,
2. spoštovanje zakona o varovanju ptic,
3. zavarovanje ogroženih rastlin,
4. ohranitev dela Ljubljanskega barja v nespremenjenem stanju.

6.1.2 Ferdinand Seidl (1856-1942)

Slika 3: Ferdinand Seidl (vir: Častni člani ..., 2008)

Ferdinand Seidl je imel pomembno vlogo v začetkih organiziranega varstva narave na Slovenskem .

Rodil se je 10. marca 1856 v Novem mestu. Obiskoval je ljudsko šolo in gimnazijo. Po končani gimnaziji se je vpisal na filozofsko fakulteto v Gradcu, kjer je študiral prirodopis, matematiko in fiziko. Univerzo je končal leta 1880. Njegova prva služba je bila služba učitelja na meščanski šoli v Krškem (1882-1887), nato pa je bil profesor na realki v Gorici. V Gorici je ostal do začetka 1. svetovne vojne, ko je zaprosil za upokojitev (Peterlin, 1975). Ob upokojitvi je dobil naslov vladnega svetnika. Preselil se je nazaj v Novo mesto, kjer je poučeval na gimnaziji in trgovski šoli. Bil je tudi član Jugoslovanske akademije znanosti in umetnosti v Zagrebu, Akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani. Umrli je leta 1942 v Novem mestu.

Bil je eden zadnjih naravoslovnih polihistorjev na Slovenskem, saj je bil dejaven na zelo širokem področju, od botanike, geologije do seizmologije in meteorologije. Leta 1909 je podrobno opisal delovanje Presihajočega studenca v soteski Savinje med Solčavo in Lučami, pod Iglo.

Zanimanje za področje naravovarstva je pri njem trajalo le krajše obdobje, saj ni omenjeno niti v njegovi avtobiografiji niti v drugih delih, ki prikazujejo biografijo njegovega življenja (Peterlin, 1992).

Na občnem zboru Muzejskega društva 28. aprila 1919 je usmeril dejavnost naravovarstvenega kroga s predlogom, da »zbor Muzejskega društva za Kranjsko prosi slavno poverjeništvo kraljevine SHS za nauk in bogočastje, da vzame z vsemi sredstvi v zaščito ohranitev prirodnih spomenikov in ohranitev potrebnih prirodnin, in da se zastopa svoje mnenje ob potrebi tudi v naučnem ministrstvu v Beogradu« (Peterlin, 1992: 77) v pripravo naravovarstvenega programa.

Njegova bolj znana naravovarstvena prizadevanja so bila usmerjena predvsem na področje Gorjancev, kjer je bil tudi pobudnik za poimenovanje najvišjega vrha Gorjancev v Trdinov vrh. Ima tudi zasluge za zaščito slovenskih gozdov na Gorjancih.

6.1.3 Spomenica iz leta 1920

Na naših tleh je bil na pobudo Ferdinanda Seidla leta 1919 v okviru Muzejskega društva za Slovenijo ustanovljen Odsek za varstvo prirode in prirodnih spomenikov. Ta odsek je sestavil Spomenico, ki je prvi celoviti slovenski naravovarstveni program in eden prvih v Evropi. 20. januarja 1920 jo je odsek predložil pokrajinski vladi za Slovenijo.

Načrt varstva narave je v Spomenici zapisan v štirih točkah:

1. ustanovitev alpskih, sredogorskih in barskih parkov po zgledu parkov v drugih državah,
2. prepoved lova redkih ali znanstveno pomembnih živalskih vrst ter prepoved nabiranja redkih in znanstveno pomembnih rastlinskih vrst; upoštevanje lovskega in ribiškega zakona in zakona o varstvu ptic iz leta 1910,
3. zaščita podzemnih jam,
4. osveščanje javnosti o varstvu narave.

V Spomenici so si zamišljali izvedbo zadanih ciljev na naslednji način: »Za dosego sestavljenih smotrov potrebuje odsek v prvi vrsti naklonjenost vlade, ki bi obstajala v tem, da se odseku dovolijo primerna denarna sredstva za nakup ali zakup zemljišč, oziroma da se odstopijo za njegove namene zemljiški kompleksi, ki so državna last. Sicer je sklenil odsek, da se preustroji v posebno društvo za varstvo prirode, kakor so taka društva tudi po drugih državah, ter pobirati od društvenikov denarne doneske za dosego svojih namenov, toda na ta način bi se izvršitev stavljenih nalog preveč zavlekla ali sploh ne dosegla svojega namena popolnoma.« (Spomenica, 1920: 70).

Spomenica je imela za vsako točko konkretne predloge:

- ustanavljanje narodnih parkov:

»Vlada naj da odseku, oziroma društvu za varstvo prirode na razpolago posestvo barona Friderika Borna v občini Sv. Ana pod Ljubeljem. To posestvo meri 1334,1747 ha. /.../ Kot visoko-planinski park prideta nadalje v poštev: 2.) V Kamniških Planinah vse neplodno ozemlje ob glavnem slemenu od Babe pri Kamniškem sedlu do Velikega Vrha. Meje, ki bi se pred ustanovitvijo parka še natančneje določile, bi sledile približno obsegu neplodnega ozemlja od Babe pri Kamniškem Sedlu do vrha Konja, odtod bi segale v dolino Lučanske Bele, vključivši tu majhen del visokoležečega gozda, potem čez Lastovec, Dleskovec na Veliki Vrh in odtod ob vznožju severnih strmin nazaj do Kamniškega sedla. /.../ Razlogi, ki govore za ustanovitev naravnega parka v Kamniških Planinah so: 1.) mogočna višina do 2400 m, 2.) velezanimiva alpska favna in flora, ki reprezentira tu znatno število posebnih vrst, kakoršnih drugod ne najdemo, 3.) imenitna geotektonska zgradba, 4.) ugodna lega sredi naše domovine. 3.) Dolina Sedmerih jezer pod Triglavom.« (Spomenica, 1920: 70-71);

- zavarovanje ogroženih rastlinskih in živalskih vrst ter dopolnjevanje stare zakonodaje in uvedba novih zakonov:

»Vlada naj zagotovi potom zakona absolutno varstvo razen onim živalim, ki jih varujejo lovski zakoni, oziroma naredbe deželne vlade za Slovenijo z dne 25. decembra 1919, št. 827, ribarski zakon in zakon koristnih ptic z dne 20. julija 1910, dež. zak. št. 27, še sledečim živalim in rastlinam /.../ Prepovedano bodi pod strogo kaznijo te vrste trgati, ruvati, pridajati.« (Spomenica, 1920: 72);

- za vzgojno in izobraževalno delo:

»Odsek hoče razširiti svoje delovanje po celi kraljevini, potom predavanj in tiska pridobiti čimveč članov in prijateljev. Posebej bo poskušal pridobiti vse učiteljstvo in duhovništvo /.../ vsa turistovska društva, lovske družbe in podobne združitve, dobre spise o varstvu narave in negovanju živali in rastlin pa spraviti v primerne, mladini in doraslim pristopne časopise ter v šolske knjige.« (Spomenica, 1920: 74);

- poostritev inšpekcijskega nadzora:

»Zaradi kontrole bi se obrt negatilcev (preparatorjev) koncesionirala; negatilci bi morali voditi zanesljive seznamke živali, ki jih prejmejo v prepariranje. /.../ Nadzorstvo in znanstveno vodstvo nad parki in jamami bi imel odbor,...« (Spomenica, 1920: 74).

Čeprav Spomenica ni bila nikoli formalno potrjena, je bila s svojimi zahtevami osnovni strateški program za varstvo narave na državni ravni in to verjetno med prvimi v Evropi (Skoberne, 2006)

Od teh zahtev se je do danes uresničil le manjši del: zavarovanje ogroženih rastlinskih in živalskih vrst, zavarovanje podzemnih jam in razglasitev Alpskega varstvenega parka v Dolini Triglavskih jezer.

Razlog za tako majhen delež izpolnjenih zahtev iz Spomenice lahko iščemo v pomanjkanju ključne zahteve – zahteve za vzpostavitev ustreznega upravnega telesa za varstvo narave v okviru državne uprave. Z ustreznim zakonom bi lahko Pokrajinska vlada za Slovenijo v okviru svojih pristojnosti zahteve Spomenice tudi uresničila (Peterlin, 1995).

Člani odseka so pogrešali zakon o varstvu narave, na katerega bi se lahko sklicevali. Sklicevati so se morali na gozdne, ribiške, lovske, gradbene in finančne zakone. Zakon o varstvu narave bi lahko vzbudil večjo pozornost pri ljudeh, ozaveščati pa bi bilo potrebno že v šolski ali celo predšolski dobi. Tako je leta 1930 nastal prvi osnutek zakona o zaščiti narave, ki so ga dali vladi v obravnavo. Čeprav so mnogi vedeli, da ljudje radi hodijo v

kraje, kjer je narava ohranjena, neokrnjena, se v tem času še ni govorilo o turizmu kot pomembni gospodarski panogi. Do obravnave tega zakona ni prišlo (Piskernik, 1963-64).

Leta 1938 je izšla državna uredba o narodnih parkih, ki naj bi dala podlago za razglašanje in upravljanje narodnih parkov. V njej so bili predvideni državni in banovinski posvetovalni odbori za varstvo narave. Predlog za člane odbora je v Sloveniji sestavilo Prirodoslovno društvo. Odboru je predsedoval ban, njegov namestnik je bil Anton Šivic (Peterlin, 1975)

Odsek za varstvo prirode in prirodnih spomenikov.

Spomenica,

ki jo je predložil odsek za varstvo prirode in prirodnih spomenikov 20. januarja 1920. pokrajinski vladi za Slovenijo v Ljubljani.

Skoraj vse kulturne države so uvidele potrebo ohranitve prirodnih spomenikov in so v ta namen ustanovile same ali pomagale ustanoviti z večjimi denarnimi prispevki ali z odstopom zemljiških kompleksov prirodovarstvene parke (rezervate, Naturschutzparke), kjer uživa vse živalstvo in rastlinstvo popolno varstvo, dalje ustvarile zakone za absolutno varstvo gotovih živali in rastlin, tipičnih za dotične pokrajine ali izpostavljenih uničenju ter končno neposredno ali posredno po društvih za varstvo prirode poučevalo ljudstvo, da se omeji zatiranje tudi onih živali in rastlin, ki jih zakon imenoma ne ščiti.

Da je tudi v naši državi, ki prednjači ostalim evropskim državam tako v florističnem kakor v favnističnem in geološkem oziru, nujna potreba v enakem smislu započeti resno delo, oteti znanstvenemu raziskovanju, kar se še oteti da, je jasno, ako se hočemo obraniti sicer opravičenemu očitku nekulturnosti in ne-pojmovanja važnosti prirodnega varstva.

Z namenom, koristiti znanstvu in obenem dvigniti ugled naše države, se je v področju Muzejskega društva za Slovenijo osnoval poseben odsek za varstvo prirode in prirodnih spomenikov v Jugoslaviji, obstoječ iz naslednjih znanstvenikov in strokovnjakov: gimn. ravnatelj *dr. Stanislav Beuk*, sodni nadsvetnik *Anton Bulovec*, profesor *Ivan Franke*, tehnik *Josip vitez Gorup*, nadgeometer *Alfons pl. Gspan*, notar *Mate Halner*, odvetnik *dr. Ivan Lovrenčič*, muzej. ravnatelj prof. *dr. Jos. Mantuani*, profesor *Alfons Paulin*, v. šol. nadzornik *dr. Leopold Poljanec*, fin. nadsvetnik *dr. Janko Ponebšek*, profesor *dr. Gvidon Sajovic* in prof. *Ferdinand Seidl*. Ta odsek je v svojih sejah svojemu delu zarisal točen načrt, katerega glavni deli so ti-le:

I. Ustanovijo naj se alpski, sredogorski (gozdni) in barski varstveni parki po zgledu enakih parkov v drugih državah.

II. Potom zakona naj se prepove pokončavanje redkih ali za naše kraje tipičnih ter znanstveno znamenitih živali in rastlin. Strogó naj se pazi, da se izvršujejo določila lovskega in ribarskega zakona ter zakona z dne 20. julija 1910, dež. z. št. 27 o varstvu ptic.

III. Podzemeljske jame z interesantno jamsko favno in floro naj se postavijo pod nadzorstvo; vstop vanje naj se dovoli samo v znanstvene svrhe.

IV. Zainteresirati je najširšo javnost za varstvo prirode sploh.

Slika 4: Prva stran Spomenice, objavljene v Glasniku leta 1920 (Vir: Glasnik, 1920)

6.2 ZAČETKI RAZISKOVANJA SOLČAVSKIH PLANIN

Slika 5: Logarska dolina - Mayer-Paynova litografija ok. leta 1840 (Vir: Zgornja Savinjska ..., 1993)

Savinjske Alpe so že od leta 1758, verjetno že tudi prej (Vider, 2002), obiskovali in raziskovali razni naravoslovci – botaniki, geologi, zoologi.

Prvi znani botanik, ki je že leta 1758 obiskal Savinjske Alpe, je bil Joannes Antonius Scopoli iz Idrije, leta 1762 Franz Xaver von Wulfen, v letih 1778-1784 Belsazar Hacquet. Med zoologi so Savinjske Alpe odkrivali Deschman leta 1847 in 1863, Gobanz leta 1855, Schmit leta 1856, geologi, ki so spoznavali Savinjske Alpe pa so bili Hacquet, Ami Bouéin pl. Rosthorn leta 1832, pl. Morlot leta 1849, Rolle in Lipold leta 1855 in 1856, Autlorlot iz Berna leta 1848.

Sem so prihajali tudi pesniki in pisatelji. S potopisi in pesmimi so širili glas o lepotah Logarske doline I. A. Supantschitsch leta 1815, H. Dorfmann in H. Knaffl. V župnišče je prvo vpisno knjigo za vpis obiskovalcev Solčave in okolice leta 1832 prinesel nemški pisatelj Johann Gabriel Seidl.

7. avgusta 1833 je Solčavo obiskal Anton Martin Slomšek, ki je bil takrat spiritual v Celovcu. V spominsko knjigo v župnišču je med mnogimi nemškimi vpisi njegov prvi slovenski vpis: »Gore, doline pokrivajo svet, prijatelji med njimi se snidejo spet!« (A. M. Slomšek, 1833, cit. po Vider, 2002: 127)

Slika 6: zgoraj: J. G. Seidl (vir: Johann ..., 2008), F. X. von Wulfen (vir: Franz ..., 2008), A. M. Slomšek (vir: Anton ..., 2008); spodaj: G. A. Scopoli (vir: Giovanni ..., 2008), B. Hacquet (vir: Belsazar ..., 2008)

6.2.1 France Štifter (1846-1913)

Velike zasluge pri predstavljanju Savinjskih Alp je imel tudi Franc Štifter, po domače Martinčev, s psevdonimi Solčavski, Matvejevič, Savinjski, B. Tvorcov.

Slika 7: Franc Štifter (vir: Vider V., 2002)

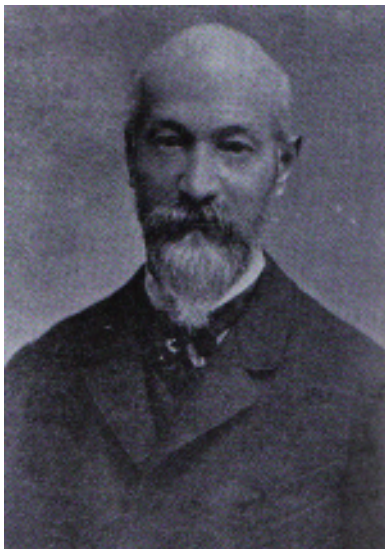
Rodil se je v Podolševi pri Solčavi, 4. decembra 1846, kot zadnji otrok v številni kmečki družini, po domače »pri Martincu«. Bil je izredno nadarjen otrok. S pomočjo župnika Janeza Janca je obiskoval ljudsko šolo v Železni Kapli, nato pa s pomočjo župnika Janca in škofa Slomška še normalko v Celju.

Leta 1871 je odšel na univerzo v Gradec, kjer se je tudi srečal s prof. Frischaufom. Štifter je prof. Frischoufa navdušil za Savinjske Alpe, ki so bile takrat težko dostopne in malo znane gore. Sam je že tudi kot dijak večkrat šel na Ojstrico. V Petrograd je odšel na študij leta 1874, 11. novembra 1875 pa je bil nameščen za profesorja na gimnaziji v Kalugi v Rusiji. Veliko je pisal tudi v slovenske časopise in publikacije. Prevajal je A. Puškina, H. Heineja, Ratcliffa. Poročil se je z hčerko uglednega notarja A. V. Gubina. Zaradi svoje izobraženosti in nadarjenosti je postal član visoke ruske družbe.

Dokaz njegove zvestobe solčavskim planinam se kaže v njegovem vpisu v prvo spominsko Erjavčevo vpisno knjigo v Logarski dolini, njemu posvečena soba v Frischoufovi koči, pozneje imenovana »Štifterjev kot«, članstvo v Slovenskem planinskem društvu in njegovo zanimanje za uspeh društva vse do smrti. Umrli je v Kalugi, leta 1913.

6.2.2 Dr. Johannes Frischauf (1837-1924)

Človek, ki je veliko prispeval k večji slovenskemu narodni zavesti, slovenskemu planinstvu, razširjanju slovesa lepot Savinjskih Alp in pokončni drži slovenskih planincev je nedvomno bil tudi prof. dr. Johannes Frischauf.

Slika 8: dr. Johannes Frischauf (vir: Nazaj v planinski raj, 1993)

Rojen je bil leta 1837 na Dunaju. Tam je tudi študiral in leta 1861 naredil doktorat iz filozofije. Na Univerzi v Gradcu je predaval matematiko, napisal pa je veliko strokovnih in znanstvenih razprav, veliko njegovih del pa je vezanih na planine. Umrl je v Gradcu, leta 1924.

V času življenja Johannes Frischaufa je bilo malo nemških izobražencev, ki bi bili tako naklonjeni Slovincem, kot on. Javno si je upal nastopati proti nemškemu nacionalnemu nasilju in zagovarjal manjše narode znotraj Avstro-Ogrske monarhije.

Raziskovanju planinskega sveta se je začel posvečati leta 1861, leta 1868 je prvič obiskal Savinjske Alpe. Obiskal je tudi Karavanke in Julijske Alpe, vendar so mu Savinjske Alpe še posebej zrasle k srcu. Frischauf je izraz Kamniške zavračal.

Načrtno je začel raziskovati Savinjske Alpe leta 1874 in jih do leta 1878 sistematično popisal. Ustanovil je odbor, ki so ga poleg njega sestavljali še A. Wittik, dr. Martinez in R. Raza. Načrtovali so planinske poti, zavetišča, zavzemali pa so se tudi za cestno povezavo med Ljubnem, Lučami, Solčavo in Logarsko dolino. Ker pa odbor ni deloval dolgo, je Frischauf ustanovil društvo die Sannthaler, Savinjeci. Zaradi tega je doživel veliko napadov s strani Nemcev v Celju.

V solčavskih planinah ima Frischauf veliko zaslug za poti po planinah, cestne povezave in postavitev planinskih koč. Za njegove usluge pa so se mu zahvalili z podelitvijo naslova častnega občana Solčave, Luč, Ljubnega in Jezerskega.

Ko so Franu Kocbeku grozili iz celjske sekcije Nemškega in Avstrijskega alpskega združenja zaradi postavljanja slovenskih tabel in označevanja poti po Savinjskih Alpah, se je obrnil na dr. Frischaufa. Ta je njegovo delo podprl. Sodelovanje, ki se je začelo med Franom Kocbekom in Johannesom Frischaufom, je prineslo veliko koristnega planinstvu in Savinjski podružnici Slovenskega planinskega društva, ki je bila ustanovljena leta 1893. Kocbek se s podporo dr. Frischaufa lažje zoperstavljal pritiskom celjske sekcije Nemškega in avstrijskega alpskega združenja. Ko je prišlo do spora glede poimenovanja skupine gora, so nemški krogi vztrajali, da se ta skupina imenuje Kamniške planine oz. Kamniške Alpe, domačini so jih imenovali Solčavske planine. Frischauf je zagovarjal stališče, da se poimenujejo Savinjske planine oz. Savinjske Alpe. Frischauf je bil trn v peti nemškim krogom, nekateri so celo zatrjevali, da je izdal svoj narod (Videčnik, 1993). Vendar pa je zagovarjal stališče, da je treba pokrajino ohranjati takšno, kot je in da ponemčevanje oz. potujčevanje pomeni nasilje nad ljudmi in krajino. Ob svoji 60-letnici je dejal, da »...planinstvo ne sme poznati narodnosti, vere in politike in naj se povsod spoštuje nazore in običaje domačega prebivalstva...« (Videčnik, 1993: 17). S tem je poudaril enakopravnost slovenskega naroda drugimi narodi. Svoj nagovor je zaključil s stavkom »Planine naj bodo mednarodni dom miru!« (Videčnik, 1993: 17).

6.3 AKTERJI ODKUPA

6.3.1 Franc Kocbek (1863-1930)

Slika 9: Franc Kocbek (Vir: Nazaj v planinski raj, 1993)

Franc Kocbek se je rodil 26. januarja 1863 v Ločkem vrhu pri Sv. Benediktu v Slovenskih goricah. Bil je drugi otrok kočarja-viničarja Jurija Kocbeka in matere Terezije, rojene Jurkovič. Osnovno (ljudsko) dvorazredno šolo je obiskoval v Negovi, tri razrede meščanske šole je opravil v Radgoni, učiteljišče pa je uspešno zaključil v Mariboru z maturo leta 1882.

Svojo prvo službo je nastopil leta 1882 kot podučitelj v Žalcu, kjer je poučeval sedem let. Vsak prosti trenutek je zahajal v okoliške hribe. Iz Žalca se je prvič podal v Savinjske Alpe leta 1887. Leta 1889 je prišel na Rečico ob Savinji, kjer je služboval kot učitelj leto in pol. 15. oktobra 1890 je po smrti nadučitelja Mihaela Tscheruja dobil mesto nadučitelja v Gornjem Gradu. Na njegovo pobudo je bila leta 1893 ustanovljena posojilnica, ki se je

takoj vključila v Zadružno zvezo v Celju. Kocbek je opravljal tajniško delo in spodbujal nastanek novih hranilnic in posojilnic. Leta 1905 so zgradili posojilnico, zgradbo, ki jo še danes lahko vidimo sredi gornjegrajskega trga.

Franc Kocbek je bil izredno narodno zaveden in politično aktiven. Po njegovi zaslugi so v Gornjem Gradu razširili trirazrednico v štirirazrednico in leta 1908 zgradili novo šolo. Bil je pobudnik in podpisnik resolucije, s katero so zahtevali uvedbo slovenskih šol. Napisana je bila v Mozirju in poslana ministrstvu za šolstvo na Dunaju. Istega leta je v Gornjem Gradu ustanovil pašniško zadrugo. S tem je veliko pomagal kmetom pri njihovih sporih z nadškofijsko upravo, ki je zahtevala visoke najemnine za planinske pašnike.

Kocbek je sodeloval tudi v Narodni čitalnici, ki je bila ustanovljena leta 1880. V njej je aktivno sodeloval vse do smrti. Leta 1921 je bil izvoljen za predsednika čitalnice. 14. 10. 1923 je bil odlikovan z odlikovanjem sv. Save V. stopnje za zasluge na kulturnem področju.

Velja za pionirja slovenskega planinstva. 20. avgusta 1893 je bil na ustanovnem občnem zboru Savinjske podružnice Slovenskega planinskega društva v Mozirju izvoljen za prvega načelnika Savinjske podružnice, kjer je ostal 34 let. V času njegovega vodenja so v Savinjskih planinah ob njegovi pobudi in trdem delu postavili precej planinskih koč in zavetišč, naredili, obnovili in markirali veliko planinskih poti in se s tem uspešno borili proti vse večjemu nemškemu vplivu v slovenskih planinah. Prvo koč Savinjske podružnice Slovenskega planinskega društva so zgradili leta 1894 na Molički planini in jo na pobudo Antona Aškerca, mozirskega kaplana in dobrega Kocbekovega prijatelja, poimenovali Kocbekova koč. Kasneje jo je porušil plaz.

Pri planinskih dejavnostih je bil Kocbeku nepogrešljiv mentor prof. dr. Johannes Frischauf. Z njim si je začel dopisovati, osebno pa sta se srečala v Mozirju. Veliko zaslug sta imela Kocbek in Frischauf tudi pri gradnji in obnovi cestne povezave po Zgornji Savinjski dolini do Logarske doline.

Uspešen je bil tudi kot pisatelj. V mladih letih je zbiral pregovore in reke ter jih zapisal v knjigi Pregovori, prilike in reki, ki jo je predstavil v Ljubljani leta 1887. Bil je vesten dopisovalec Planinskega vestnika, v katerem je objavil veliko člankov. Leta 1903 je napisal knjižico Savinjske planine - vodnik po gorah in planinah. Leta 1910 je začel izdajati Planinski koledar, ki je zaradi premajhnega zanimanja po štirinajstih letih prenehal izhajati. Kocbekovo zadnje delo je knjiga Savinjske Alpe – Spomenica ob 30- letnici Savinjske podružnice SPD, izšla leta 1926. 7. avgusta 1930 je za posledicami pljučnice umrl v Gornjem Gradu.

Slika 10: Spomenik dr. Johannesu Frischaufu (levo) in Francu Kocbeku pri Domu planincev v Logarski dolini (foto: T. Poličnik, 2008)

6.3.2 Slovensko planinsko društvo (SPD)

V drugi polovici 19. stoletja se je na območju današnje Slovenije vedno bolj povečeval politični in kulturni pritisk nemških krogov. Slovenski narod je v tistem času močnejše iskal narodnostno identiteto, simbole slovenstva. Videli so ga tudi v gorah. Največji pritisk germanizacije je na območju Alp izvajalo Nemško in avstrijsko alpsko društvo (DÖAV – Deutscher und Österreichischer Alpen Verein), ki je z ustanavljanjem svojih podružnic pričelo tudi drugod po takratni Avstro-Ogrski monarhiji. Na slovenskem območju je začelo delovati na pobudo muzejskega kustosa in politika Karla Deschmanna.

Prvotni namen raziskovanja slovenskih planin ni bil političen. Leta 1876 je bila ustanovljena Mariborska sekcija Nemškega in avstrijskega alpskega društva in leta 1884 Celjska sekcija. Ti dve podružnici, predvsem Celjska sekcija, sta svoje delovanje usmerili predvsem na območje Savinjskih Alp (Strojin, 1993). Pred letom 1893 je Nemško in avstrijsko alpsko društvo delovalo precej sproščeno, saj je bila prepričana v svojo nadvlado v slovenskih planinah.

V tistem času je ljubljanska oblast prepovedala zgolj slovenske ulične napise in je poleg slovenskih dodala še nemške. Ta korak pa je povzročil velika trenja med nemškimi in ljubljanskimi krogi. Zganili so se tudi Slovenci, ki so že okrog leta 1885 snovali Slovensko planinsko društvo, vendar takrat še ni bilo ustreznih pogojev za ustanovitev takega društva (Strojin, 1993).

Slika 11: znak Slovenskega planinskega društva

Slovensko planinsko društvo je bilo ustanovljeno 27. februarja 1893. V času ustanovitve je bila turistika, kot so takrat označevali planinstvo, predvsem v nemški domeni in tudi populacija, ki je zahajala v planine, je bila predvsem nemška. Planinske postojanke so gradili Nemci z namenom širjenja in utrjevanja nemškega vpliva ter širjenja nemške posesti, manj pa zaradi planinstva. Nemške table na slovenskih tleh naj bi svet prepričale, da je tu nemška zemlja. Za gorske vodnike so bili določeni samo tisti, ki so poleg znanja nemškega jezika bili tudi v političnem oziru naklonjeni nemški miselnosti (Mavrič, 2002).

6.3.3 Savinjska podružnica SPD

Ustanovitvi Slovenskega planinskega društva je prva sledila Savinjska podružnica SPD. Ustanovljena je bila 20. avgusta 1893 v Mozirju, zaradi slabih prometnih razmer pa je delovala iz Gornjega Grada, kjer je živel Franc Kocbek. V Gornjem Gradu je bil še tajnik in vsaj en odbornik (Tratnik, 1993). Druga podružnica, ki je nastala kmalu po ustanovitvi SPD v Ljubljani, je bila Kamniška podružnica (Tratnik, 1993). Kamniška podružnica je delovanje celjske sekcije Nemškega in avstrijskega alpskega društva ovirala z grožnjami s tožbami zaradi motenja posesti in odtegotovanjem pravice do markiranja. Izginjali so nemške spominske knjige in razbiti so bili nemški smerokazi (Mavrič, 2002). Za ustanovitev Savinjske podružnice je imel največje zasluge gornjegrajski nadučitelj Franc Kocbek, veliko vlogo pa je imel tudi Johanes Frischauf, ki je zgradil tudi prve koče na Korošici (l. 1875) in na Okrešlju (l. 1876) (Milovanovič, 1993).

Slika 12: Hiša, v kateri je bila ustanovljena Savinjska podružnica SPD (foto: T. Poličnik, 2008)

Slika 13: Spominska tabla ustanovitve podružnice (foto: T. Poličnik, 2008)

Slika 14: Žig Savinjske podružnice Slovenskega planinskega društva s podpisom načelnika, Franca Kocbeka (Vir: Nazaj v planinski raj, 1993)

Ko je Kocbek v časopisu prebral, da se je v Ljubljani ustanovilo Slovensko planinsko društvo, je želel izvedeti, ali bo društvo svoje delovanje razširilo tudi na območje Savinjskih Alp. Kmalu je dobil odgovor, ki sta ga podpisala načelnik SPD Fran Orožen in tajnik A. Mikuš: »Vljudno Vas prosim, da označite vse poti, za katere menite, da je potrebno in sicer tako, da ne bo ob razpotjih nihče dvomil, kam pot vodi. Table in barva so na razpolago.« (Mavrič, 2002: 27). V začetkih društva je bila obramba narodnostnega značaja Savinjskih Alp in njihovega prebivalstva bistvenega pomena. (Orožen, 1963). Kocbek je preko zanesljivih virov ugotovil, da namerava Nemško in avstrijsko alpsko društvo markirati poti na Ojstrico, Planjavo, Brano in Pode pod Skuto. Iz matice v

Ljubljani dobi odgovor: »Naša je slovenska domovina, mi smo gospodarji, a Nemci so naši gostje, nemškutarjev pa ne poznamo. Slovenski pečat hočemo udariti našim zemljam. Slovenski napis naj bodo vidna znamenja in neovrgljive priče naše narodnosti. Delajmo brez krika in vika, a dejanja naj govore. Srčna Vam hvala za dosednji trud, prosimo Vas, vztrajajte pogumno! Naša bo zmaga!« (Mavrič, 2002: 27).

Prvi predsednik Savinjske podružnice je tako postal gornjegrajski učitelj Franc Kocbek, ki je na začetku opravljal tudi vlogo tajnika in blagajnika. Pomembne vloge pa so imeli še Anton Goričar, Leopold Goričar in Vladimir Lipold. Kocbek je podružnico vodil z precejšnjo previdnostjo. Po predlogu dr. Frischaufa je od lastnikov zemljišč pridobil pisna dovoljenja, s katerimi je Savinjska podružnica pridobila izključno pravico da markiranja in izdelave planinskih poti, kar je imelo velik pravni pomen, saj je Celjska sekcija DŮAV na tem območju delovala brez vsakršnih dovoljenj (Mavrič, 2002).

Slika 15: z leve - Ignac Šijanec - tajnik SP SPD, Franc Kocbek - načelnik SP SPD, Josip Vrečko - odbornik SP iz Celja, O. Šijanec - Ignacijev brat (Vir: Mavrič E, Franc Kocbek ..., 2002)

V prvih letih je podružnica uredila in markirala mnogo poti in tako so Savinjske Alpe postale dostopnejše širši množici. Leta 1899 so ustanovili markacijski odsek, katerega načelnik je bil Jakob Božič. Pri svojem delovanju si je podružnica pomagala ne samo s članarino, ampak tudi s finančnimi podporami. Te podpore so prejeli od okrajnega zastopstva Gornji Grad, štajerske hranilnice, posojilnic v Celju, Gornjem Gradu, Žalcu,

Mozirju, Mariboru, na Ptuju, na Vranskem, v Šmarju, okrajnih hranilnic v Slovenj Gradcu, na Ljubnem, v Vitanjah, v Slovenskih Konjicah. Med darovalci pa so bili tudi premožnejši posamezniki. Slovenski planinci so si od vsega začetka prizadevali, da bi zgradili slovensko kočo na Okrešlju, kjer je od leta 1876 že stala koča v lasti Nemcev. Zemljišča na Okrešlju so bila v tistem času last škofijskega veleposestva v Gornjem Gradu. Savinjska podružnica je leta 1894 na njihov naslov poslala prošnjo za izgradnjo koče, vendar je po pričakovanjih naletela na odklonilen odgovor takratnega oskrbnika Hofbauerja, ki je tesno sodeloval s celjskim načelnikom planinskega društva dr. Mraulaggom. Oskrbnik Hofbauer je Kocbeku sporočil, da na Okrešlju zadostuje ena koča in da se lahko glede uporabe in ostalih zadev pogovorijo z nemškim planinskim društvom (Mavrič, 2002)

»Kupiti sveta sicer ni bilo mogoče, ker je bilo škofijstvo mnenja, da ga ne sme prodajati. Podružnica se je torej morala odločiti, da si vzame potreben svet samo v kratkoročni ponavljajoči se najem« (Zgodovina ..., Orožen, 1963: 30)

Leta 1899 jim je uspelo preko Slovenskega planinskega društva v Ljubljani doseči najem zemljišča na Okrešlju, kjer so še isto leto postavili delavsko kočo. Tako nemško kočo kot delavsko kočo pa je leta 1907 porušil snežni plaz. Naslednje leto, leta 1908, so sporazumno z osrednjim odborom Slovenskega planinskega društva na Okrešlju zgradili modernejšo planinsko zavetišče, ki so ga poimenovali po dr. Johannesu Frischaufu, Frischaufov dom (Mavrič, 2002).

Slika 16: Frischaufov dom leta 1911 (Vir: Nazaj v planinski raj, 1993)

Savinjska podružnica je na poti z Ojstrice preko Klemenškove planine v Logarsko dolino vmes želela »zgraditi majhno vmesno kočo, nato pa večjo planinsko postojanko, ki naj bi nosila Frischaufovo ime. V ta namen je podružnica leta 1903 kupila od Roka Planinška 600 m² njegove planine. Vendar ni bilo dovolj sredstev in načrta niso izvršili.« (Zgodovina ..., Orožen, 1963: 27).

V desetih letih delovanja je bila podružnica zelo dejavna. Zgradili so 6 koč in 1 kapelico, 7 novih daljših poti, popravili 11 starih poti, deloma popravili in zaznamovali 72 poti, postavili 164 napisanih tabel in kažipotov, sodelovali pri pisanju prošenj za gradnjo cest. Ker je Savinjska podružnica imela zelo širok krog delovanja, so leta 1905 ustanovili Šaleško podružnico, ki so ji iz Savinjske podružnice odstopili del opravil. Do leta 1912 je bil sedež Savinjske podružnice v Mozirju, 21. aprila 1912 pa so sedež podružnice prestavili v Gornji Grad.

Leto pozneje, leta 1913, je Ministrstvo za javna dela Savinjski podružnici odobrilo 1000 kron pomoči za gradnjo cest, vendar samo pod pogojem, da si jih razdeli s celjsko sekcijo Nemškega in avstrijskega alpskega društva. Po pogajanjih in sporazumu, ki so ga podpisali za celjsko sekcijo dr. Ambroschutz, dr. Riebl in dr. Porsche, za Savinjsko podružnico pa Franc Kocbek, so se dogovorili, da Savinjska podružnica celjski sekciji Nemškega in avstrijskega alpskega društva prepusti pota na Ojstrico, Savinjska podružnica SPD pa bo prevzela pota na Okrešelj. Savinjska podružnica se je tudi obvezala, da ne bo gradila nove koče na Korošici, od Nemcev pa je v zameno dobila kočo na Okrešlju. Logarski kot so si razdelili z dvojezičnimi napisi. Ker pa občni zbor sekcije te pogodbe ni nikoli potrdil, pogodba ni bila nikoli sprejeta. (Milovanovič, 1993).

6.4 SOCIALNO-KULTURNE OKOLIŠČINE

6.4.1 Začetki turizma v Logarski dolini

Logarski dolini je Savinjska podružnica dajala velik pomen zaradi planinstva in ohranjanja slovenstva. Prvi obiskovalci Logarske doline so prenočišče iskali pri solčavskem župniku Jancu. »Leta 1862 je Andrej Erjavec v Logarski dolini odprl gostilno v koči, kjer je visel napis: »Vir-Savinja«. Gostilna se je držala komaj okoli 15 let. Prenoišče je bilo v podstrešju v senu« (Planinski vestnik, 1926; cit. po Mavrič, 2002: 74).

Zaradi večjega razširjanja glasu o lepotah Logarske doline se je število turistov povečevalo in pokazale so se potrebe po večjih kapacitetah za prenočitev. Leta 1872 je Johannes Frischauf prepričal Janeza Piskernika, ki se je k Plesniku priženil iz Železne Kaple, da je začel sprejemati turiste. Pri njem so dobili hrano, prenočitev pa je bila na senu. Leta 1884 ga je nasledil sin Janez Plesnik, ki je dve leti pozneje pri Palenku zgradil hišo, pri domačinih znano kot »baraka«, saj je v bližini prej stala baraka za oglarje. Za to hišo si je pri nemškem planinskem društvu izposodil 1000 goldinarjev z obljubo, da bo vsako leto vračal po 100 goldinarjev. Ker tega ni uspel vrniti, je Piskernikovo zavetišče prešlo v last nemškemu društvu. Z ustanovitvijo Savinjske podružnice Slovenskega planinskega društva Nemci v Piskernikovem zavetišču niso več radi videli Slovencev (Mavrič, 2002).

»Zavedajoč se svoje velike dolžnosti v Logarski dolini je leta 1894 Savinjska podružnica kupila od Janeza Piskernika 2 orala zemljišča, na katerem je bilo tudi nemško zavetišče« (Zgodovina ..., Orožen, 1963: 32). Zato so vplivnejši posamezniki Spodnje Štajerske leta 1896 ustanovili zadrugo Rinka z namenom, da bi lahko zgradili večji hotel, kar ji kljub finančni podpori žal ni uspelo (Mavrič, 2002).

Leta 1914 so Nemci od Plesnika za zgradbo nove planinske koče kupili nekaj zemljišča. Nemški sekciji se ni šlo toliko za turizem, kot pa za povečevanje nemškega vpliva in germanizacije. V javnosti so pisali, naj tod nastane trdna nemška trdnjava. Gradnjo je preprečil začetek vojne (Mavrič, 2002).

Franc Kocbek ni niti v času 1. svetovne vojne prekinil s svojim delom. V letih od 1914 naprej so urejali in markirali poti, čeprav v manjšem obsegu. Obisk Frischaufovega doma se je tudi v vojnem obdobju iz leta v leto večal. Leta 1914 je imel 169 obiskovalcev, leta 1915 - 85, leta 1916 - 219, leta 1917 - 358 in leta 1918 že 427 obiskovalcev (Orožen, 1963).

6.4.2 Spremembe po 1. svetovni vojni

Po 1. svetovni vojni se je politično stanje bistveno spremenilo. Leta 1918 je bila ustanovljena nova država Kraljevina SHS. Sedež oblasti je bil pred vojno v Gradcu, po njej je upravno središče dežele je postala Ljubljana, ki je bila pred tem sedež Kranjske. V Savinjski podružnici SPD je prišlo do želje po novem nacionalnem izpopolnjevanju in ustvarjanju.

Kocbek je spomladi leta 1919, 26. občni zbor začel z besedami: »...Vsi nemški naklepi, ustanoviti si v naših planinah nemško trdnjavo, bodo uničeni. Prepričan sem, da bode narodna vlada v tem oziru vse storila, da zaščiti tudi naše planine pred nemškim posestnim /.../ Kakšna velika razlika med lanskim in letošnjim letom! Ako bi bili lani odstranili nemške napise, bi bili lahko občutno kaznovani. Letos pa je vlada sama zaukazala, naj se vsi nemški napisi povsod odstranijo. Lahko si mislite, s kakšnim veseljem smo to opravili v Logarski dolini in drugod. Za naše planinstvo je nastopila povsem nova doba delovanja. Podružnici ne bo več treba braniti slovenski značaj naših planin, pač pa bode imela mnogo dela v pravem turističnem smislu, za kar bomo rabili državno podporo.« (Zgodovina ..., Orožen, 1963: 40-41)

Pritiska nemškega ponemčevanja ni bilo več, s pa tem so popustila tudi prvotna prizadevanja planinske organizacije (Tratnik, 1993). Po vojni je Piskernikovo zavetišče prevzela Savinjska podružnica. Da bi svoje delovanje lahko še razširila, je leta 1921 od Plesnika odkupila dele treh parcel, ki so bili v zemljiško knjigo zaradi agrarne parcele vpisani šele leta 1926. Zaradi vse večjega števila turistov, je leta 1925 v Logarski dolini podružnica zgradila Tillerjevo kočo.

Uredili in obnovili so mnogo poti. Leta 1923 so iz Solčave v Logarsko dolino odprli cesto, ki so jo leta 1924 razglasili za občinsko. Z odprtjem ceste se je vse več ljudi odločalo za obisk Logarske doline, leta 1923 so registrirali že preko 1000 ljudi (Mavrič, 2002). V tem obdobju se je močno povečalo zanimanje za turizem in obisk Alp.

Logarska dolina je z izboljšanjem prometnih povezav in z razvojem avtomobilizma postala dostopnejša in še bolj atraktivna za turiste (Tratnik, 1993). Zaradi vedno večjega zanimanja turistov so se tudi domačini odločili za lastne gostinske lokale, ki pa bi pozneje postali hoteli. V tej smeri so se odločili pri Logarju, Podbrežniku, Plesniku, nekaj pozneje tudi sestre Logar.

Načelnik Savinjske podružnice Kocbek se z domačini ni strinjal, saj je bil mnenja, da bi morala Logarska dolina biti zaprto območje, kjer bi bilo prostora samo za planinske postojanke. Zaradi tega se je kmalu zapletel v spor z Logarjem. Stališče zaprtega območja pa je imel le Kocbek. V času Dravske banovine je bilo stališče oblasti na strani domačinov, ki so hoteli odpreti Logarsko dolino. S Kocbekom se niso strinjali tudi v Celju, ker je občina imela avtobusno podjetje, ki je v Logarsko dolino uvedlo redno linijo. Zaradi vezanosti celotne organizacije Savinjske podružnice na Kocbeka in njegovo osebnost, se miselnost, ki bi bila drugačna od Kocbekove, ni prijela (Mavrič, 2002: 89).

Leta 1927 je Savinjska podružnica imela trdno vodstvo: načelnik je bil Franc Kocbek, prvi podpredsednik Franc Tiller, drugi podpredsednik Ernest Kalan, tajnik Branko Zemljič, pomočnik tajnika Srečko Brodar, blagajnik Filip Vrtovec, pomočnik J. Čuk, odbornik Andrijo Kopinšek, preglednika računov Drago Kralj in Andrej Kunej (Milovanovič, 1993). Franc Kocbek je mesto predsednika Savinjske podružnice SPD zapustil 8. maja 1927, po 34 letih predsedovanja, nasledil pa ga je Franc Tiller iz Celja. Na občnem zboru, 12. maja 1927 v Celju, so tudi sprejeli, da se sedež podružnice prestavi v Celje. (Milovanovič, 1993). Med 1. in 2. svetovno vojno si je Savinjska podružnica v last pridobila z nakupi nekaj zemljišča pri postojankah v Logarski dolini (okrog 6 ha) in zemljišče na Golteh (5 ha) (Tratnik, 1993), ter Okrešelj, ki obsega 450 ha.

V Logarski dolini je leta 1925 zgradila Tillerjevo kočo, na Okrešlju so leta 1929 povečali in posodobili Frishhaufov dom, leta 1932 so odprli Planinski dom, ki so ga pozneje preimenovali v Aleksandrov dom, na Golteh pa je poleg stare zgradbe zgradila še novo (Tratnik, 1993).

Poleg članarin je podružnica imela podporo posojilnice Celje, posojilnice Šmarje, Savinjske posojilnice Žalec, Južnoštajerske hranilnice Celje, gornjegrajskega okrajnega odbora, združne zveze Celje in seveda od posameznikov. Oskrbovala je Kocbekovo kočo, Hausenbichlerjevo kočo, Mozirsko kočo, Frischaufov dom, Piskernikovo zavetišče in kočo na Korošici (Milovanovič, 1993). Gornjegrajsko kočo na Menini, ki je v vojni pogorela, kočo na Loki (koča pod Raduho) in kočo na Mrzlici pa so opustili (Tratnik, 1993). Savinjska podružnica je pred 2. svetovno vojno veljala za trdno, finančno dobro preskrbljeno organizacijo, ki je imela obetajoče načrte za prihodnost. Nemci pa so ob okupaciji leta 1941 razpustili vse slovenske organizacije in pobrali premoženje (Tratnik, 1993) in tako Savinjske podružnice ni bilo več.

6.5 URESNIČEVANJE IDEJ SPOMENICE IZ LETA 1920

6.5.1 Alpski varstveni park v Dolini Triglavskih jezer

Slika 17: Prva karta z mejami "Alpskega varstvenega parka" v Geografskem vestniku leta 1925 (Vir: Wraber, Fran Jesenko, ..., 2006)

Leta 1920 je bil na pokrajinsko upravo za Slovenijo predlagan naravovarstveni program Spomenica, ki je bil idejno zelo dobro zasnovan. Problem se je pokazal v izvedbeni plati. Manjkali so zakoni in organi, ki bi lahko te predloge izpeljali. Vendar je v banovskem odboru bil človek, ki je verjel v sporočilo, ki ga je nosila Spomenica.

Gozdarski inženir Anton Šivic je bil na področju varstva narave v obdobju med obema svetovnima vojnama zelo prizadeven. Imel je zasluge pri uzakonjenju uredbe o zavarovanju ogroženih rastlinskih in živalskih vrst ter podzemnih jam leta 1922. Zaradi njegove prizadevnosti se je tudi zahteva iz Spomenice po parku v Dolini Triglavskih jezer pod Triglavom kmalu uresničila.

Anton Šivic je bil uslužbenec Ministrstva za šume in rudnike. Poznal je stanje in pravni sistem. Za zavarovanje Doline Triglavskih jezer je našel rešitev v zakupni pogodbi. 4. aprila 1924 je Ministrstvo za gozdove in rudnike na pobudo Pokrajinske uprave za Slovenijo izdalo soglasje za izvedbo pogodbenega zavarovanja Doline Triglavskih jezer (Peterlin, 2006). Zakupna pogodba je bila podpisana med lastnikom zemljišča (krajinski verski sklad), ki ga je zastopala Direkcija šum v Ljubljani, Muzejskim društvom za Slovenijo ter Slovenskim planinskim društvom. Obe društvi sta v pogodbi zastopali interese varstva narave (Skoberne, 2006). V zakup je bilo izročenih 1400 ha. Zakupna pogodba je podpisana za dobo 20-ih let, do 1. julija 1944 (Peterlin, 2006).

Območje Doline Triglavskih jezer je za naravni varstveni park že leta 1908 predlagal Albin Belar. Če bi predlog za zavarovanje, z imenom Naravni varstveni park nad Komarčo, uspel, bi Slovenci imeli prvi narodni park v Evropi. »Profesor Belar iz Ljubljane je na podlagi s strani Ministrstva za prosveto podvzete akcije za varstvo naravnih spomenikov vložil na c. kr. gozdno direkcijo v Gorici vlogo za ustvaritev naravovarstvenega področja na zakladnem zemljišču v področju Triglava in obenem zaprosil za prepustitev v najem dela tega zemljišča za ureditev poizkusnega alpskega vrta. Poljedeljsko ministrstvo je z odlokom z dne 9.5.1908 št. 12865 gornji prošnji ugodilo in odredilo komisijski obhod tega področja, ki se je vršil 15. in 17. 8. 1908. Pri tem se je našlo pokrajino Triglavskih Sedmerih jezer kot najbolj primerno in istočasno so se odločili ožji pogoji za najbolj primerno varstvo narave na področju Sedmerih jezer na podlagi namernih predlogov protokolarno dognanih.« (Mihelič in Vidrih, 2001: 395-396). Vendar do zavarovanja ni prišlo. Na začetku so ga zavrli predpisi zakona o varstvu planin in o pospeševanja planinskega gospodarstva, ki je bil izdan 26. maja 1909 (Mihelič J., Vidrih R., 2001), kajti niso mogli urediti pašnih razmer na način, ki bi bil ugoden za bohinjske kmete (Piskernik, 1963-64). Leta 1914 je izbruhnila 1. svetovna vojna, ki je preprečila vsa prizadevanja na

področju varstva narave. Državno gozdno ravnateljstvo, ki se je med vojno umaknilo iz Gorice v Celovec, ni izdalo nobene rešitve (Mihelič in Vidrih, 2001).

Po 280. členu finančnega zakona iz leta 1928/1929 bi se lahko Alpski varstveni park proglasil v narodni park. Zakon je zahteval vidno označitev obsega na terenu, ministrstvo za gozdove in rudnike pa bi predpisalo posebno uredbo o ureditvi in gospodarstvu narodnih parkov, s katero bi prepovedalo vse sečnje. To se takrat ni zgodilo (Piskernik, 1963-64). Leta 1938 je bila sprejeta uredba o narodnih parkih. Po tej uredbi se lahko narodni parki gospodarsko izkoriščajo. Vendar Alpski varstveni park zaradi začetka 2. svetovne vojne tudi takrat ni bil razglašen za narodni park (Piskernik, 1963-64).

Zavarovano ozemlje Doline Triglavskih jezer ni imelo nikoli ustaljenega uradnega imena. Mate Hafner ga je leta 1925 v prvem strokovnem članku o parku, ki ga je objavil v Geografskem vestniku, imenoval Alpski varstveni park, Anton Šivic Alpski prirodni (ali naravni) park (Peterlin, 2006), Fran Jesenko pa je v članku, ki je izšel 30. maja 1926, to območje prvi poimenoval Triglavski narodni park. To imenovanje je bilo že pred 2. svetovno vojno v javnosti zelo priljubljeno (Wraber, 2006). Šivic tega poimenovanja ni nikoli sprejel, verjetno zato, ker iz geografskega stališča ni bilo korektno vse do leta 1981 (Peterlin, 2006), ko je bil ustanovljen Triglavski narodni park.

Pogodba o zavarovanju parka se je zaključila ravno v vojnem času, leta 1944, ko o podaljšanju niso razmišljali in tako je Dolina Triglavskih jezer formalno ostala nezavarovana do leta 1961.

Z a k u p n a p o g o d b a .

Sklenjena med direkcijo šum v Ljubljani kot zastopnico kranjskega verskega zaklada in med Muzejskim društvom /oziroma odsekom za varstvo prirode in Slovenskim Planinskim društvom v Ljubljani na temelju pooblastila ministrstva za šume in rudnike z dne 10. februarja 1923 št. 1120 odnosno 4. aprila 1924 št. 10.130.

§ 1.

Verski zaklad daje Muzejskemu društvu oziroma odseku za varstvo prirode in ta jemlje v zakup od verskega zaklada sledeče parcele št. 1717/1/del, 1718, 1719/1/del, 1721/del, 1722, 1723, 1724, 1725, 1726/1 davč.obč. Studor s približno površino 1400 ha.

sodnijskega postopanja za ureditev morebitnih prepisov za prevzete obveznosti, nego se obvezeta pripoznati zaključno sodbo sodnika, ki ga določi ministrstvo za šume in rudnike.

Pogodba se izgotovi v enem izvodu, ki se kolekuje na stroške muzejskega društva. Izvirnik pogodbe se hrani pri direkciji šum v Ljubljani, muzejsko društvo in na zahtevo tudi Slovensko planinsko društvo dobita overovljena prepisa iste.

V Ljubljani, dne 1. julija 1924.

Za direkcijo šum:

Za muzejsko društvo:

Direkcija šum
Ljubljana

Josip Rustia l.r.
dr. Josip Rustia

Muzejsko društvo
za Slovenijo. *prof. dr. Jos. Antunani*
t.č.predsednik

Za slovensko planinsko društvo:

Za odsek za varstvo prirode:

Slovensko planinsko
društvo, Ljubljana
Osrednji odbor

Dr. Tominec s.r.
načelnik

dr. Fran Kos s.r.
t.č.predsednik

Slika 18: Strani iz zakupne pogodbe za območje Doline Triglavskih jezer (vir: Zakupna ..., 2008)

6.5.2 Narodni park Logarska dolina–Okrešelj

Slika 19: Okrešelj (foto: T. Poličnik, 2008)

V Spomenici so navedeni trije predlogi zavarovanja območij, med njimi tudi predlog o zavarovanju območja v Kamniško-Savinjskih Alpah.

Medtem, ko sta bila dva predloga - zavarovanje Doline Triglavskih jezer kot Alpski varstveni park in zavarovanje ogroženih rastlinskih in živalskih vrst - kmalu uresničena, pa je ena izmed zahtev ostala neizpolnjena – zavarovanje na območju Kamniško-Savinjskih Alp.

Ozemlje, ki bi bilo primerno za zavarovanje, naj bi po predlogu Spomenice obsegalo območje »...od Babe pri Kamniškem Sedlu do vrha Konja, odtod bi segale v dolino Lučanske Bele, vključivši tu majhen del visokoležečega gozda, potem čez Lastovec, Dleskovec na Veliki Vrh in odtod ob vznožju severnih strmin nazaj do Kamniškega sedla.

Del tega ozemlja spada v politični okraj Kamnik in je last Kamniške korporacije, ostali del pa leži v političnem okraju Gornjigrad in je last graščine Gornji grad ljubljanske škofije, parcela št. 418. Le majhen del od Ojstrice do Velikega Vrha, parcela št. 419, z 68 ha 26 a, je last zasebnosti. Ta parcela bi se prikupila ali z drugim graščinskim svetom zamenjala.« (Spomenica, 1920: 70)

Predlagatelji zavarovanja na območju Kamniško-Savinjskih Alp v Spomenici navajajo naslednje razloge:

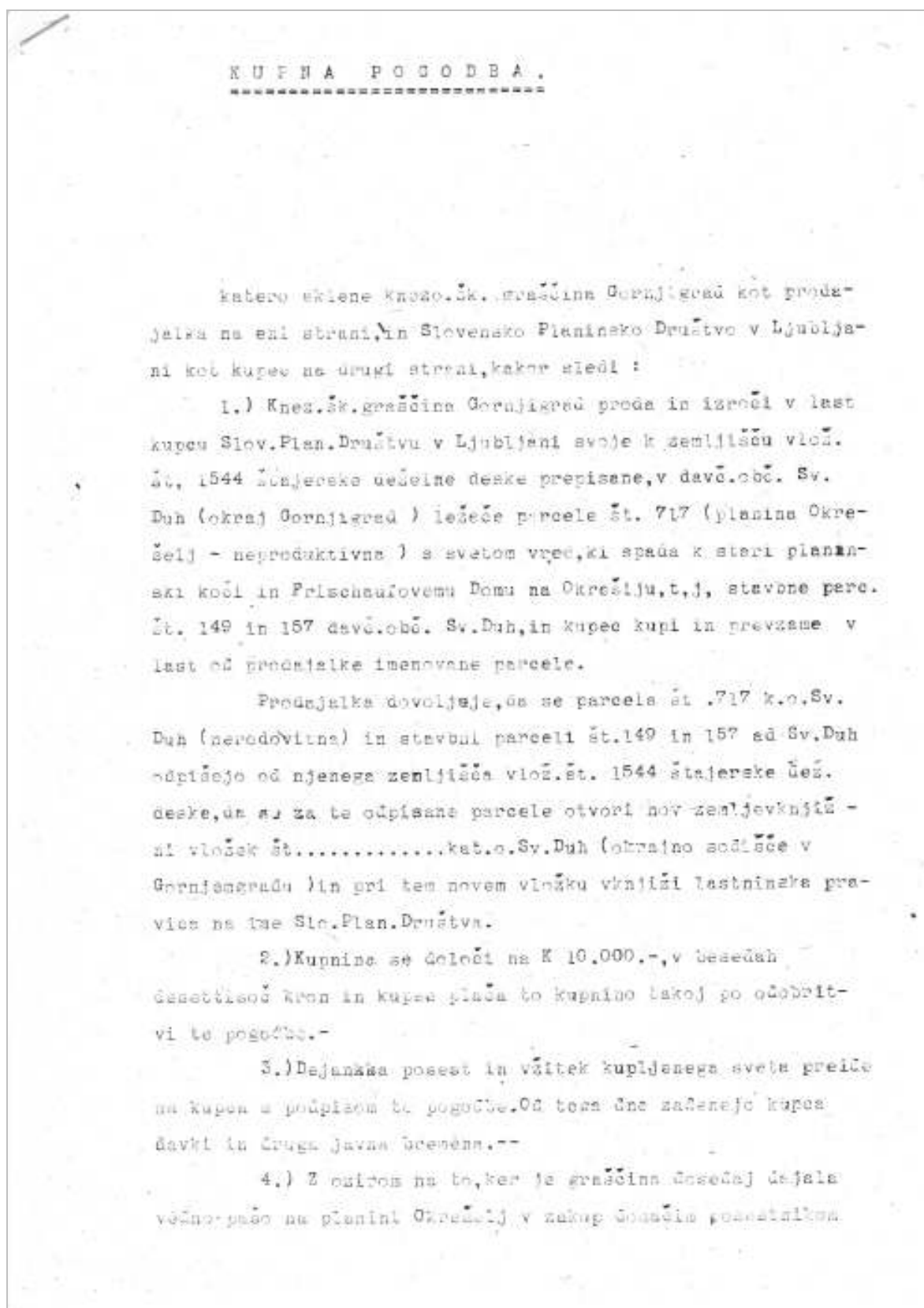
1. višina do 2400 m,
2. zelo zanimivo alpsko rastlinstvo in živalstvo, ki predstavlja precej vrst, ki jih drugod ne najdemo,
3. geotektonska zgradba,
4. ugodna lega.

6.5.2.1 Kupna pogodba leta 1921

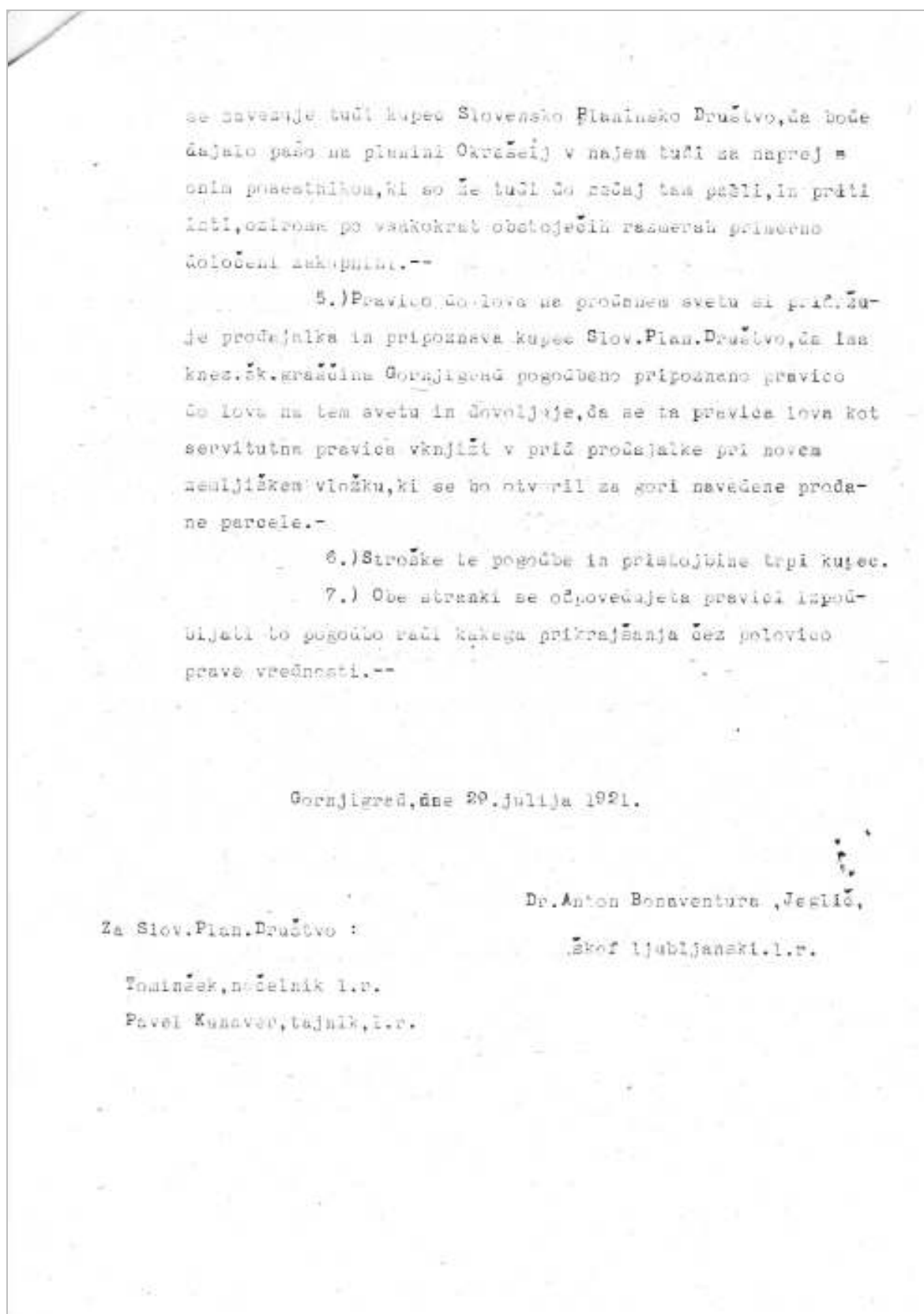
Savinjska podružnica je s pomočjo krovne organizacije, SPD, že 10 let pred dejanskim odkupom podpisala pogodbo za odkup območja Okrešlja.

29. julija 1921 sta pogodbo za SPD podpisala načelnik Tominšek in tajnik Pavel Kunaver, za ljubljansko Nadškofijo pa ljubljanski škof dr. Anton Bonaventura Jeglič.

V 1. točki kupne pogodbe je določeno: »Knezoškofijska graščina Gornjigrad proda in izroči v last kupcu Slovenskemu planinskemu društvu v Ljubljani svoje k zemljišču vlož. št. 1544 štajerske deželne deske predpisane, v davčni občini Sv. Duh (okraj Gornjigrad) ležeče parcele št. 717 (planina Okrešelj – neproduktivna) s svetom vred, ki spada k stari planinski koči...«, to je stara nemška koča, »... in Frischaufovemu Domu na Okrešlju, t.j. stavbne parcele št. 149 in 157 davčna občina Sv. Duh, in kupec kupi in prevzame v last od prodajalke imenovane parcele.« (Kupna pogodba, 1921)

Slika 20: Prva stran kupne pogodbe za odkup Okrešlja iz leta 1921 (vir: Nadškofijski arhiv Ljubljana)

Slika 21: Zadnja stran kupne pogodbe za odkup Okrešlja iz leta 1921 (vir: Nadškofijski arhiv Ljubljana)

Pogoj za sklenitev kupne pogodbe pa je bil tudi, glede na to, da »...je graščina do sedaj dajala vedno pašo na planini Okrešelj v zakup domačim posestnikom, se zavezuje tudi kupec SPD, da bode dajalo pašo na planini Okrešelj v najem tudi za naprej onim posestnikom, ki so že tudi do sedaj tam pasli...« (Kupna pogodba, 1921).

V nadaljevanju si je Nadškofija v 5. točki pogodbe na območju Okrešlja zagotovila tudi nadaljnjo pravico do lova: »Pravico do lova na prodanem svetu si pridržuje prodajalka in pripoznava kupec, da ima knezoškofijska graščina Gornjigrad pogodbeno pripoznano pravico do lova na tem svetu...« (Kupna pogodba, 1921). Kupno pogodbo je Stolni kapitelj zavrnil, z razlogom, da se še ne ve, kako bo potekalo izvajanje agrarne reforme (Prošnja za ..., 1921). Možno pa je, da bi ministrstvo za agrarno reformo zaradi prodanega Okrešlja zmanjšala po zakonu dovoljeno najvišjo mero posesti (Orožen, 1963).

Leto zatem, 2. avgusta 1922, SPD ponovno zaprosi Stolni kapitelj za odobritev kupne pogodbe za nakup Okrešlja z garancijo, da so dobili informacijo pri glavnem referentu ministrstva za agrarno reformo, da »...kupna pogodba ne bo imela nobenega škodljivega vpliva pri izvršitvi agrarne reforme, ki pa je nasvetoval, da se v kupno pogodbo zapiše klavzula, da se pri izvršitvi agrarne reforme ta parcela ne sme vračunati v maksimum graščine.« (Prošnja za ..., 1922)

Stolni kapitelj na to prošnjo ni odgovoril. Sledilo je skoraj desetletno zatišje.

Zakaj je bilo potrebno toliko časa, lahko vidimo v Zgodovini planinskega društva Celje, kamor je prof. Orožen zapisal: »Velika stvar je bil nakup planine Okrešelj, ležeče v krajevni občini Sv. Duh (1931). S tem je društvo dobilo v svojo posest 428 ha planinskega sveta, segajočega od kota Logarske doline do Slemenca in najvišjih vrhov. Obrobne dele sta kupila soseda (Klemenšek, Logar). /.../ Ko je ministrstvo izjavilo, da planina Okrešelj po zakonu o agrarni reformi ne more biti del posestniškega maksimuma, je bil led prebit. Škof in oskrbnništvo v Gornjem gradu sta pristala na prodajo.« (Zgodovina ..., Orožen, 1963: 49-50)

6.5.2.2 Odkup Okrešlja leta 1932

Z dnem 12. aprila 1931 je bila ponovno sestavljena kupna pogodba za nakup območja Okrešlja, ki leži v zgornjem delu Logarske doline. S strani ljubljanske nadškofije je bila podpisana 29. aprila 1931. Za Savinjsko podružnico jo je podpisal Fran Tiller, tedanji načelnik podružnice, za ljubljansko nadškofijo pa škof dr. Gregorij Rožman. Pogodbo je overovil notarj v Ljubljani, Mate Hafner.

S to pogodbo je Savinjska podružnica SPD v Celju, kupila parcelo št. 717, oziroma »od parcele št. 717 samo oni strankama dobro znani in v naravi omejičeni zahodni del a-b, c-d, e-a v izmeri prilično 450 ha« (Kupna pogodba, 1931) in stavbni parceli št. 149, kjer je v tistem času stala stara planinska koča ter parcelo št. 157, kjer stoji Frischaufov dom, pripisani davčni občini Sv. Duh. V 1. členu pogodbe še piše: »Ta svet si je ogledal in omejičil dne 12. 4. 1931 v pričo zastopnika Škofijske uprave v Marijinemgradu gosp. inž. Žumerja Alojza, zastopnikov Savinjske podružnice SPD v Celju Tillerja Franca, dr. Hrušovca Milka, dr. Jožeta Požarja, ter Klemen Robnika vlogo Logarja, posestnika pri Sv. Duhu in njegovega sina Robnika Franca, ki sta dogovorjeno mejno črto potrdila. Napravil je višje brvi – proti slapu Savinje – na levem bregu iste v skalo velik rudeči križ (b); na nasprotni strani iste pa rudeče znamenje na macesnu in bukvi, tako da teče nova meja od križa južno med tema znamenjema naravnost na najvišji vrh odrastka Mrzle gore (c, nad »Pri škafu«).« (Kupna pogodba, 1931) Na tem mestu je v pogodbi s svinčnikom dopisano: (Brložnica).

V poznejših dopisih, ki so shranjeni v Nadškofijskem arhivu v Ljubljani, se da razbrati, da je bila izmera 450 ha narejena na licu mesta le ocena, po naknadni uradni ugotovitvi znaša velikost ploskve 426 ha 88 a 46 m², od tega je 95 % gola skala.

Odkupljena parcela je dobila novo številko 717/2, katastrska občina Sv. Duh (nerodovitna), stavbni parceli št. 149 in 157 d.o. Sv. Duh pa sta po pogodbi bili odpisani od zemljišča prodajalke, vložek št. 206, davčna občina Gornji Grad. Za odpisane parcele se je odprl novi zemljiškoknjižni vložek št. 36, k.o. Sv. Duh. Kupnina za odkupljeno zemljišče je znašala 30.000 din in se je plačala v 4 enakih obrokih. V 6. členu pogodbe si je prodajalka

(ljubljska nadškofija) zagotovila, da si lahko postavi tudi svojo kočo. Zapisano je: »Kupka privoli, da si sme prodajalka postaviti na danes prodanem svetu planinsko kočo za lastno uporabo vsake odškodnine prosto.« (Kupna pogodba, 1931)

S sklenitvijo pogodbe in overitvijo notarja pa nakup še ni bil zaključen. Pogodbo je 7. septembra 1931 odobrilo kmetijsko ministrstvo v Beogradu, 22. decembra 1931 jo je potrdil Stolni kapitelj v Ljubljani, 29. februarja 1932 Davčna uprava v Gornjem Gradu, 30. maja 1932 Pravosodno ministrstvo Kraljevine Jugoslavije in šele več kot leto po podpisu, 10. junija 1932, Kraljevska banska uprava Dravske banovine. Tako je Savinjska podružnica dobila v last ozemlje, ki ga je pozneje namenila varstvu narave.

Kdo je bil takrat v Savinjski podružnici pobudnik za nakup planine Okrešelj, ni znano, vendar pa je prof. Janko Orožen v Zgodovini planinskega društva Celje zapisal: »Podružnica je imela namen spremeniti Okrešelj v prirodni park. To idejo je imel že Kocbek. Gorupu, zaupniku ljubljanskega Muzejskega društva, je nekoč pisal, da bi bil za prirodni park zelo pripraven svet, segajoč od vrha Ojstrice in Planjave do Lučanske Bele. Tedaj še v tem pogledu na Okrešelj ni mogel misliti« (Zgodovina ..., Orožen, 1963: 50). Orožen je v Zgodovini Planinskega društva Celje zapisal tudi, da so leta 1934 z namenom ureditve prirodnega parka začeli Okrešelj pogozdovati.

Podobno, kot pri zavarovanju območja pri Dolini Triglavskih jezerih, so tudi pri zavarovanju Okrešlja in razglasitvi narodnega parka imeli težave, saj Kraljevina Jugoslavija na tem področju ni imela urejene zakonodaje vse do leta 1938, ko je bila sprejeta uredba o narodnih parkih. Po tej uredbi bi lahko bilo območje Logarska dolina-Okrešelj zavarovano kot naravni park. V uredbi piše, da se »...na osnovi 100. člena finančnega zakona za leto 1938/1939 in po predlogu ministrstva za gozdove in rudnike, sme izločiti in predlagati za narodne parke predele posebne naravne lepote, znanstvenega ali zgodovinskega pomena ali tisti, ki lahko služijo uživanju narave; telesno in duhovno krepijo človeka in služijo razvoju turizma« (Uredba o ..., 1938). Savinjska podružnica je leto po sprejetju uredbe o narodnih parkih, 30. novembra 1940, na naslov Kraljevske banske uprave Dravske banovine poslala predlog o razglasitvi Narodnega parka Logarska dolina-Okrešelj (Peterlin, 1994). Šumarski odsek je s predlogom seznanil tudi odsek za

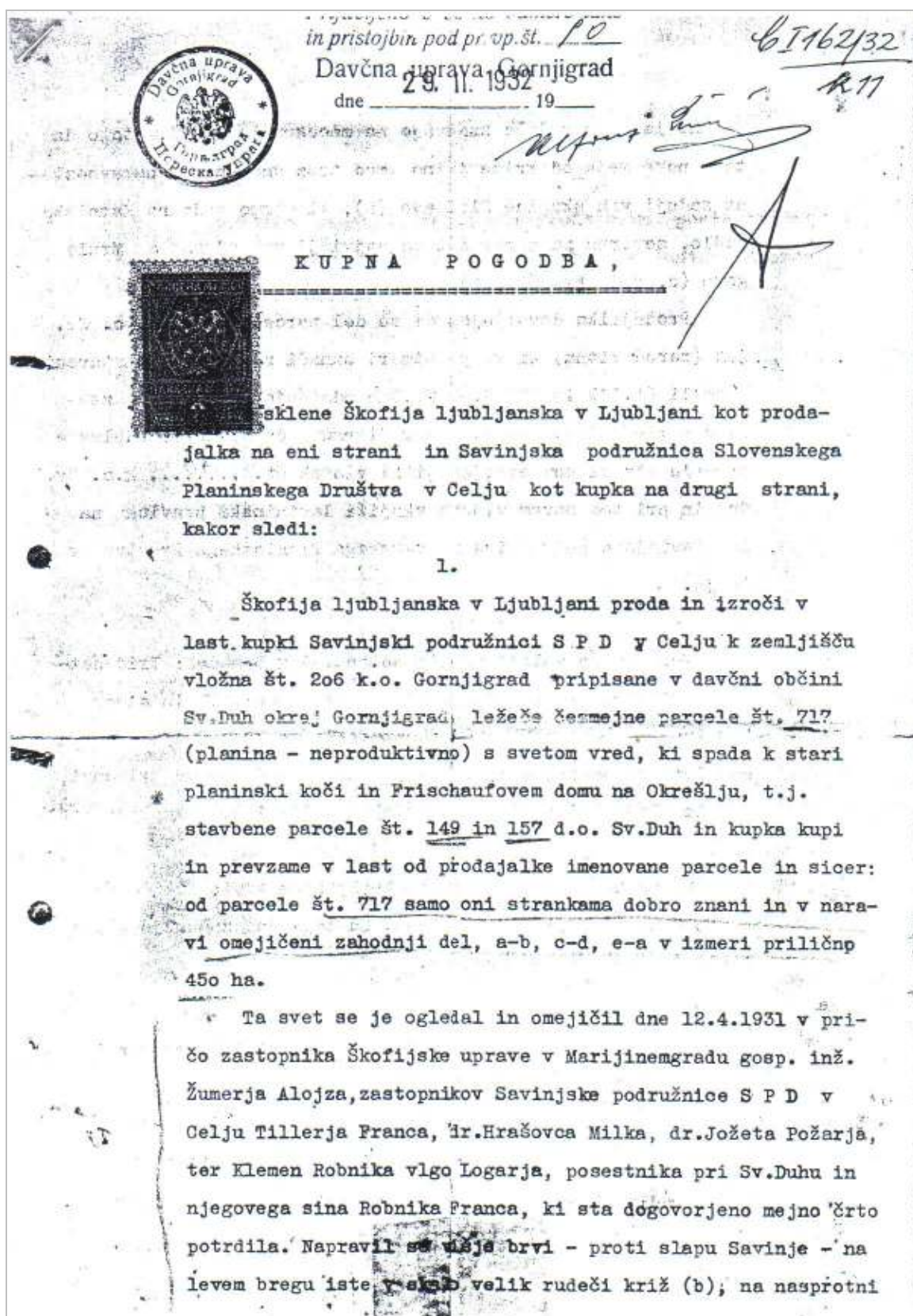
varstvo prirode pri Prirodoslovnem društvu v Ljubljani in sporočil, da se bo predlog obravnaval na seji banovskega odbora za zaščito prirode skupaj s predlogom imenovanja območja Doline Triglavskih jezer za narodni park na naslednji seji, ki se naj bi sklicala v prihodnjem mesecu ali dveh (Peterlin, 1994).

Vse je že kazalo, da bo prišlo do imenovanja območja na Okrešlju v Narodni park Logarska dolina-Okrešelj v zelo kratkem času, zato je Savinjska podružnica SPD že dala narediti emajlirane modre table z belim napisom »Narodni park Logarska dolina-Okrešelj. Ščitite rastlinstvo in živalstvo!« v velikosti 70 x 35 cm. Narejene so bile v današnjem EMO Celje (Peterlin, 1994). Ena tabla je visela na stari kašči pri vhodu v Logarsko dolino, druga (Peterlin, 1994) na lesenem opažu starega planinskega doma na Okrešlju, lokacija tretje pa ni znana. Eno izmed teh treh tabel je pred nadaljnjim uničevanjem ohranil pokojni Stane Veninšek, ki je imel pri Planinskem društvu Celje – Matica vlogo gospodarja. Za svoje delo je bil pri Planinski zvezi Jugoslavije odlikovan s častnim znakom, zlatim znakom PZJ.

Komaj nekaj mesecev po oddanem predlogu o zavarovanju in prejetem odgovoru banovskega odbora, da bodo predlog obravnavali na prihodnji seji, se je začela 2. svetovna vojna. Seje banovskega odbora za zaščito prirode ni bilo in tako do zavarovanja območja na Okrešlju z imenom narodni park Logarska dolina-Okrešelj nikoli ni prišlo. Kraljevina Jugoslavija je leta 1941 razpadla.

Slika 22: Tabla z napisom Narodni park Logarska dolina-Okrešelj (foto: T. Poličnik, 2008)

Slika 23: Prva stran kupne pogodbe za območje Okrešlja iz leta 1931 (Vir: Nadškofijski arhiv Ljubljana)

Slika 24: Zadnja stran kupne pogodbe za območje Okrešlja iz leta 1931 s podpisom škofa Gregorija Rožmana (Vir: Nadškofijski arhiv Ljubljana)

6.6 VPLIV ZAKONODAJE

Na izvajanje odkupa Okrešlja in poznejše zavarovanje je močno vplivala agrarna reforma po 1. svetovni vojni zakonodaja ter neurejena zakonodaja na področju naravovarstva.

6.6.1 Agrarna reforma

Po 1. svetovni vojni je takratna oblast med prvimi zakonskimi ukrepi na gospodarsko socialnem področju uzakonila agrarno reformo. Agrarna reforma je zakonski ukrep, ki ga izvede državna oblast, s političnim namenom in ciljem, katerega vzroke lahko iščemo v socialnem stanju prebivalstva. S spreminjanjem politične ureditve se dogajajo tudi spremembe na ekonomskem področju. V državah, kjer prevladuje agrarno prebivalstvo, je med prvimi ukrepi, ki ga izvede nova politična oblast, spreminjanje zemljiškoposestnih razmer. Namen agrarne reforme po 1. svetovni vojni je bil odpraviti oblike zemljiškoposestnih odnosov, ki so nastali po letu 1848 iz zemljiške odveze. Agrarna reforma naj bi omilila vse oblike kapitalističnih odnosov.

Obe agrarni reformi, reforma po 1. svetovni vojni in reforma po 2. svetovni vojni, sta bili usmerjeni proti veleposestvom. Razlika med meščansko agrarno reformo in socialistično agrarno reformo ni bila v izvoru, ampak v lastnikih. Površina zemljišča, ki je bila nad zemljiškim maksimumom, je bila razlaščena, vendar se ni razdelila v zasebno last, ampak v zakup. Razlike so bile tudi v razumevanju veleposestev, v merilih glede velikosti in načinu odpravljanja in glede priznanja odškodnine za razlaščeno veleposest. Reforma po 2. svetovni vojni odškodnine ni priznavala. (Erić, 1958, cit. po Čepič, 2002).

Največ besed glede agrarne reforme je bilo v obdobju po združitvi v Kraljevino SHS in do volitev v Konstituantno, ustavodajno skupščino. Po 1. svetovni vojni je nova oblast želela z obljubami o agrarni reformi pomiriti nezadovoljno kmečko ljudstvo, zato so bile obljube o agrarni reformi le sredstvo za pomiritev razmer in pridobivanja volilnih glasov. Zaradi zahtev in akcij kmečkega prebivalstva so morale slovenske politične stranke svoj program prilagoditi vzdušju v tem obdobju. Glede agrarne reforme je v proglasu leta 1919 spregovoril tudi regent Aleksander Karađorđević, ki je obljubil pravično reševanje

agrarnega vprašanja z odpravo velikih zemljiških posesti, ukinitve tlačanstva in razdelitev zemlje (Erić, 1958, cit. po Čepič, 1996). Agrarne reforme se po volitvah v Konstituantno leta 1920 in po sprejemu vidovdanske ustave leta 1921 ni več omenjalo. Ko je glasno izražanje nezadovoljstva potihnilo, tudi agrarna reforma ni bila več aktualna in je poniknila.

Agrarna reforma med obema vojnama je bila socialna akcija in ne gospodarska preosnova kmečkega stanu (Čepič, 2002). Zemljišče, ki so ga dobili tisti, ki so ga najbolj potrebovali, je za njih pomenilo samo kot »pripomoček v njih življenjski borbi«, okrepilo pa je »vero v novo državo, ker je v mejah možnosti osvobodila popolne odvisnosti od veleposestnika, ki je bil večinoma tuje narodnosti in celo tujega državljanstva« (Šepla, 1938; cit. po Čepič, 2002: 165).

Uredba o prepovedi odsvojitve in obremenitve, ki je bila izdana 21. julija 1919, je določila zemljiški maksimum za veleposestva ne glede na lastnika in izvor. Odvisen je bil od posestnih razmer in razvoja. V Sloveniji je bil zemljiški maksimum določen na 75 ha obdelovalne zemlje oziroma 200 ha skupne površine. Tako je bilo vzpostavljeno stanje t.i. »agrarnega provizorija« Leta 1922 je bilo iz posestva ljubljanske škofije v Gornjem gradu oddano v zakup okoli 1.500 ha planinskih pašnikov in 2000 ha nerodovitnega sveta. Avgusta 1931 so se v Solčavi, Radmirju in Bočni zbrali agrarni interesenti okraja Gornji grad, ki so od vlade zahtevali, da se zakon o likvidaciji izvaja dosledno, saj zakon ni upošteval zemljišča, ki je v lasti Cerkve. Agrarna zakonodaja ni omenjala veleposesti, ki ga je imela v lasti Cerkev, vse do leta 1933, ko je bil sprejet zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o likvidaciji agrarne reforme iz leta 1931 (Čepič, 2002).

Tako so prišli pod agrarno reformo tudi cerkveni gozdovi, ki so merili več kot 1000 ha na posestvo. Ostalim 13 veleposestvom, katerih lastniki so bili tuje narodnosti, se je priključila še ljubljanska škofija, oziroma gozdna veleposest, ki jo je imela v Gornjem gradu, s skupno površino 11.917 ha, zemljišča za razlastitev pa 1.713 ha (Janša, cit. po Čepič, 2002: 166).

6.6.2 Neurejena zakonodaja

V obdobju pred 2. svetovno vojno je bila zakonodaja na področju zavarovanj širših območij zelo pomanjkljiva oz. je ni bilo.

Leta 1930 je Kraljevska banska uprava Dravske banovine izdala uredbo glede čuvanja in vzdrževanja predmetov zgodovinske, znanstvene, umetniške vrednosti, naravne lepote in redkosti. Po tej uredbi je v 4. točki, za predmete naravne lepote in redkosti določeno, da se »mora njihovo stanje ohraniti vse dotlej, dokler se jim more pripisovati to svojstvo. Predmeti, ki se proglase z naznačenim svojstvom, se morajo v naravi vidno obeležiti z običajnimi znaki ali poočititi s pločami z napisom...« (Naredba ..., 1930: 571).

Prvi predpis, ki se je nanašal na narodne parke, je bila uredba o narodnih parkih (Uredba o ..., 1938), izdana leta 1938.

Razlogi za neuspelo zavarovanje območja Logarske doline-Okrešlja v narodni park so bili tudi začetek 2. svetovne vojne ter razpad Kraljevine Jugoslavije.

7 RAZPRAVA

Solčavsko območje zajema tri doline: Robanov kot, Logarsko dolino in Matkov kot. Kot domačin Matkovega kota opažam osnovno težnjo domačega prebivalstva po varovanju okolja. Ta težnja ni načrtovana, ampak zanje predstavlja način življenja. Ob vstopu v Logarsko dolino je obiskovalce dolgo časa opozarjal napis na modri tabli: Narodni park Logarska dolina-Okrešelj, ščitite rastlinstvo in živalstvo. Ta napis je domačinom še bolj utrdil njihovo skrb za naravo. Niso se spraševali, ali na tem območju dejansko je narodni park ali ga ni. Domačinom pravni status ni bil bistvenega pomena. V njihovi miselnosti je bilo varovanje narave nekaj osnovnega. Po 2. svetovni vojni ni bilo osebe med domačini, ki bi se ponovno vprašala, če tukaj sploh je narodni park. Šele leta 1987 so z občinskim odlokom določili Logarsko dolino in Robanov kot za krajinska parka.

Hipoteza diplomske naloge predvideva, da pa je bil odkup Okrešlja leta 1931 izveden z namenom ustanovitve narodnega parka Logarska dolina-Okrešelj. Odkup je izvedla Savinjska podružnica Slovenskega planinskega društva (v nadaljevanju Savinjska podružnica SPD). Da bi lahko razumeli, kako je do odkupa prišlo in kaj je bil dejanski razlog za odkup, je potrebno osvetliti tudi nekaj drobcev iz začetke naravovarstva na Slovenskem ter vse akterje (poleg SPD), ki so pri tem sodelovali.

Prvi znaki naravovarstva na slovenskem ozemlju se kažejo v času Ilirskih provinc. V tem času so izvajali ukrepe za varstvo gozdov v obmorskih provincah, kjer so bili gozdovi močno opustošeni. Na Kočevskem so pragozdne površine prvič zavarovali leta 1888, ko je veleposestnik Auersperg, iz gospodarjenja izločil ostanke pragozda na površini 305 ha (Peterlin, 1975). Že pred 1. svetovno vojno so slovenske dežele imele predpise, ki zagotavljajo varstvo ptic. Dunajsko ministrstvo za poljedelstvo je leta 1914 izdalo navodila za varovanje naravnih spomenikov v gozdovih in način njihovega evidentiranja. Izdali so tudi smernice ohranjanja redkih živalskih in rastlinskih vrst (Piskernik, 1963-64).

Po vojni je leta 1919 na pobudo Ferdinanda Seidla pri Muzejskem društvu za Slovenijo nastal odsek za varstvo prirode in prirodnih spomenikov. Ta odsek je leto pozneje, leta 1920, spisal naravovarstveni program Spomenico, ki velja za prvi celoviti naravovarstveni

program na Slovenskem. Predlagatelji zapišejo naslednje zahteve: zavarovanje ogroženih rastlinskih ter živalskih vrst, zavarovanja podzemnih jam, ozaveščanje javnosti o varstvu narave ter ustanavljanje narodnih parkov. V programu so bila predlagana območja zavarovanja: posestvo barona Friderika Borna v občini Sv. Ana pod Ljubeljem, območje Doline Triglavskih jezer in območje v Kamniških Planinah. Zadnje omenjeno področje je definirano kot območje »neplodnega ozemlja od Babe pri Kamniškem Sedlu do vrha Konja, odtod bi segale v dolino Lučanske Bele, vključivši tu majhen del visokoležečega gozda, potem čez Lastovec, Dleskovec na Veliki Vrh in odtod ob vznožju severnih strmin nazaj do Kamniškega sedla« (Spomenica, 1920). Če podrobno pogledamo na zemljevid, lahko opazimo, da to območje sega na jugo-vzhodno stran Kamniško-Savinjskih Alp. Območje Okrešlja v tem predlogu sploh ni zajeto. Obstaja pa verjetnost, da so akterji odkupa poznali nadaljnje razloge za naravni park, ki jih navaja Spomenica: Ti razlogi za zaščito območja pa bi lahko ali tudi so veljali za območje na savinjski strani Alp. Hkrati pa ne gre zanemariti časovne hkratnosti vsega dogajanja (Spomenica in začetek odkupa).

Težavne prometne razmere so v veliki meri vplivale na zgodovino in razvoj tega območja. Logarska dolina in Solčava sta bili dolgo družbeno in kulturno povezani z Koroško. Večina prometnih povezav je bila po kolovozih povezana z Železno Kaplo. Cesta do Solčave je bila zgrajena 1894. Do takrat je veliko oviro predstavljala soteska med Lučami in Solčavo, v Igli, kjer je (po besedah Valentina Viderja) bilo potrebno strugo reke Savinje prečkati enaindvajsetkrat. Ob povodnji pa je postala popolnoma neprehodna.

To je bilo obdobje, ko se je tudi na območju Savinjskih Alp vedno bolj čutil nemški pritisk. Planinske postojanke so Nemci gradili predvsem z namenom germanizacije. Služile so kot sredstvo za utrjevanje nemškega vpliva in utrjevanja ter širjenja nemške posesti. Po Savinjskih Alpah so obiskovalce usmerjali nemški napisi, ki naj bi svet prepričale, da je tu nemška zemlja. Za razvoj cestnih povezav proti Logarski dolini ima velike zasluge Savinjska podružnica SPD, kateri je predsedoval Fran Kocbek. V času ustanovitve Savinjske podružnice je bila turistična dejavnost predvsem v nemški domeni (Mavrič, 2002).

V takem duhu je bilo v Ljubljani ustanovljeno Slovensko planinsko društvo, komaj dva meseca kasneje je v bila ustanovljena Savinjska podružnica SPD. Kocbek je v gorah videl slovensko narodno identiteto, ki jo mora braniti in je močno nasprotoval nemški nadvladi v Savinjskih Alpah. Pred 1. svetovno vojno si je močno prizadeval, da bi bile planinske poti označene s slovenskimi rokami in v slovenskem jeziku. Pri svojem delu je imel veliko podporo in spodbudo s strani profesorja v Gradcu, dr. Johannesu Frischaufu. Zanimanje za Savinjske Alpe je v Frischaufu zbudil Franc Štifter, poznejši profesor v Kalugi, ki je kot študent obiskoval univerzo v Gradcu. Dr. Frischauf je bil mnenja, da je potrebno narodne manjšine, njihov jezik in kulturo upoštevati kot enakovredne nemškemu narodu.

Iz teh razlogov je Savinjska podružnica želela na Okrešlju, poleg nemške koče, zgraditi tudi slovensko. Po prvi zavrnitvi so preko SPD v Ljubljani dosegli najem zemljišča na Okrešlju, kjer so zgradili delavsko kočo. Po plazu, ki je porušil tako nemško kot delavsko, so leta 1908 zgradili planinsko zavetišče, ki so ga poimenovali Frischaufov dom.

Po koncu 1. svetovne vojne so se politične razmere precej spremenile. Nastala je nova Kraljevina SHS in pritiska, ki so ga pred vojno izvajali Nemci, ni bilo več.

V tem novem vzdušju je Savinjska podružnica lahko začela razmišljati o novih smernicah. Planinske postojanke, ki so bile pred vojno v rokah Nemcev, je prevzela Savinjska podružnica SPD. Število turistov se je v Logarski dolini in na Okrešlju iz leta v leto povečevalo, zato je bilo potrebno mnogo zavetišč obnoviti in posodobiti.

Iz dokumentov, ki sem jih dobil v ljubljanskem Nadškofijskem arhivu, je razvidno, da je odkup Okrešlja bil predviden že leta 1921 z odkupno pogodbo.

Okrešelj je bil v lasti ljubljanske Nadškofije. Kupna pogodba je bila sklenjena med kupko SPD v Ljubljani (načelnik Tominšek, tajnik Pavel Kunaver) in knezoškofijsko graščino v Gornjem Gradu kot prodajalko. Stolni kapitelj je ni potrdil zaradi nejasnosti zakonodaje (agrarna reforma).

Nikjer v dokumentih ni razvidno, da bi bil povod za odkup leta 1921 želja po naravovarstvu oziroma po zaščiti območja na Okrešlju. Zamisel o odkupu se je verjetno rodila že pred vojno. Vendar takrat ni bilo v ospredju naravovarstvo, ampak narodni boj – želja po lastni zemlji na območju gora.

Na podlagi raziskovanja menim, da so možni sledeči motivi:

- narodnostni motiv kot nadaljevanje gradenj planinskih koč in odkupov delov parcel okrog njih. Logarski dolini je veljala osrednja skrb Savinjske podružnice SPD, saj je bila za člane jasna pomembnost te doline za planinstvo in še bolj za ohranjanje slovenstva (Mavrič, 2002).

Kocbek je že od same ustanovitve želel zgraditi koč na Okrešlju, kjer je bila od leta 1876 postavljena koča, ki so jo opravljali Nemci. Velik vzor je imel v Jakobu Aljažu, narodno zavednem župniku iz Dovij, ki je leta 1895 odkupil vrh Triglava in tako zagotovil, da bo najvišji vrh v lasti Slovencev. Z odkupom Okrešlja bi lahko Slovenci imeli svojo zemljo na območju Savinjskih Alp.

- možen je vpliv Spomenice. Prof. Tone Strojin v svojem delu piše, da se je v tistih časih »znanstvenik skoraj moral povezati z SPD ali vsaj moral vedeti zanj. /.../ Tako je bila znanost povezana s planinstvom in gorništvom« (Strojin, 1993). Strojin tudi navaja, da je bil Ferdinand Seidl stanovski kolega načelnika SPD, Frana Orožna (Strojin, 1993). Tu bi lahko bil vezni člen med SPD in Muzejskim društvom, ki je leta 1920 podal predlog naravovarstvenega programa. V Spomenici so bili navedeni razlogi, ki bi lahko spodbudili zamisel o zavarovanju tega območja. Vendar se lahko po drugi strani vprašamo, zakaj bi bilo v namen zavarovanja odkupljeno zgolj območje okrog Okrešlja. Po Spomenici bi bilo primerno zavarovati skoraj celotno območje Savinjskih Alp.
- naslednji motiv odkupa bi bil lahko razvoj turizma. Po prekinitvi pritiska s strani Nemcev po 1. svetovni vojni je SPD v last pridobila planinske postojanke, ki so bila prej v lasti Nemcev. V 20. letih 20. stoletja se je Savinjska podružnica

pripravljala na povečan obisk turistov, zato je za razširitev svoje dejavnosti odkupovala dele parcel v Logarski dolini (Mavrič, 2002). V Logarski dolini je bil (še vedno je) Okrešelj zelo atraktivna in priljubljena točka med turisti in planinci (Orožen, 1963), zato je bila dejavnost podružnice usmerjena tudi na Okrešelj.

- tretji motiv bi lahko iskali v agrarni reformi. Člani SPD so verjetno začutili priložnost za nakup Okrešlja, saj bi ljubljanska Nadškofija morala zaradi agrarne reforme prodati del svojega zemljišča Ker način izvajanja agrarne reforme ni bil jasen oziroma status veleposestva gornjegrajske knezoškofije ni bil določen, Stolni kapitelj ni odobril kupne pogodbe prodaje Okrešlja.

Leta 1931 je Savinjska podružnica po celem desetletju dosegla odkup območja Okrešlja. Iz dokumentov ni razvidno, da bi bil nakup Okrešlja izveden z namenom naravovarstva. Po vzorcu, ki ga je imelo delovanje Savinjske podružnice v Logarski dolini po vojni, bi lahko bil motiv odkupa razvoj turizma, kajti upravljanje s kočami je lažje, če si lastnik zemljišča. Naravovarstveni nameni se zasledijo šele po odkupu, z letom 1934, ko Orožen zapiše, da so veliko pozornosti posvetili ureditvi prirodnega parka s pogozdovanjem (Orožen, 1963). Zanimivo je, da člani Savinjske podružnice niso iskali podobnosti z zavarovanjem Doline Triglavskih jezer. Če bi bila težnja Savinjske podružnice zgolj v zavarovanju območja Okrešlja, bi lahko po zgledu zavarovanja Doline Triglavskih jezer, območje vzeli v zakup. Kraljevina po 1. svetovni vojni še dolgo časa ni imela urejene naravovarstvene zakonodaje. Odredbe za varstvo narave so se sklicevale na člene drugih zakonov. Program Spomenice je bil zelo dobro zasnovan, vendar je bilo po izvedbeni plati precej praznine. Manjkal je poseben zakon o varstvu narave, na katerega bi se lahko sklicevali in manjkal je državni organ, ki bi na tem področju deloval.

Če primerjamo težnje po zavarovanju območja Okrešlja z zavarovanjem Doline triglavskih jezer, lahko opazimo, da je bilo zavarovanje Doline Triglavskih jezer v večjem interesu posameznikov. Ta ideja je v ljudeh bila zakoreninjena že dolgo časa. Že leta 1908 je Albin Belar predlagal zavarovanje tega območja. Šivic je bil državni uslužbenec, ki je lahko, kljub neurejeni zakonodaji, v 20.-ih letih stvar izpeljal. Pozneje je sodeloval tudi Fran Jesenko, ki je pospeševal idejo o ustanovitvi Triglavskega narodnega parka. Zavarovanje

tega območja je bilo zakoreninjeno v zavesti ljudi in posameznikov. V vsakem obdobju je bil nekdo, ki je pospeševal to idejo. Tega pri Okrešlju ne opazimo, ni bilo osebe, ki bi na glas zagovarjala idejo o zavarovanju območja Okrešlja.

Obstaja verjetnost, da je Kocbek vedel za program Spomenice. Bil je v stiku s predsednikom SPD v Ljubljani, Franom Orožnom, ki je bil stanovski kolega Ferdinanda Seidla. Vendar bi po izidu Spomenice bilo razmeroma malo časa za sestavo kupne pogodbe v letu 1921. Ideja odkupa je morala zoreti že pred 1. svetovno vojno, saj je bil Kocbek mnenja, »da bi morala Logarska dolina biti zaprto območje, kjer bi bilo prostora samo za planinske postojanke« (Mavrič, 2002).

Ko je leta 1938 izšla uredba o narodnih parkih, sta bila na banovski odbor poslana oba predloga zavarovanja območij, Logarska dolina-Okrešelj in Dolina Triglavskih jezer. Vendar zaradi začetka 2. svetovne vojne do seje ni prišlo. Kmalu po začetku vojne je razpadla Kraljevina Jugoslavija in zavarovanje območja je v tistem času ostala ideja, ki ji je manjkalo samo še pravni status.

8 SKLEP

Na podlagi raziskave različne dokumentacije in literature menim, da prvotni namen odkupa območja Okrešlja leta ni bil naravovarstven. Kljub dejanskemu odkupu leta 1931 se je prve korake naredilo že leta 1921, ko je bila podpisana prva kupna pogodba za območje Okrešlja. Zaradi nejasnosti glede izvajanjem agrarne reforme ta odkup ni bil izveden.

Glede na odkupe, ki jih je Savinjska podružnica izvajala pred 1. svetovno vojno, je zelo verjeten prvotni namen odkupa Okrešlja leta 1921 narodnostni motiv. Poleg tega bi lahko bili poznejši razlogi, ki so vplivali na odkup Okrešlja še razvoj turizma po 1. svetovni vojni, možen vpliv Spomenice ter agrarna reforma. Naravovarstveni motiv se je pokazal šele nekoliko po odkupu leta 1931.

Na podlagi tega ne morem nedvoumno potrditi vpliva in povezav s Spomenico iz leta 1920.

9 POVZETEK

Diplomsko delo je nastalo z namenom, da bi lahko na podlagi pričevanj in zbranih dokumentov podrobneje osvetlili okoliščine odkupa območja Okrešelj leta 1931, predstavili akterje, ki so pri tem sodelovali in ugotovili motive za odkup.

Leta 1931 je Savinjska podružnica Slovenskega planinskega društva odkupila območje Okrešlja v Logarski dolini. To območje so člani Savinjske podružnice pred 2. svetovno vojno želeli zavarovati kot narodni park Logarska dolina-Okrešelj. Do zavarovanja ni prišlo vse do leta 1987, ko je takratna občina Mozirje sprejela odlok o zavarovanju Logarske doline kot krajinski park.

Ideja o odkupu se je v Savinjski podružnici porodila več let pred odkupom leta 1931. Prva kupna pogodba za odkup Okrešlja je bila sklenjena med Slovenskim planinskim društvom in ljubljansko Nadškofijo že leta 1921, vendar je Stolni kapitelj ni odobril, dokler niso bile odpravljene nejasnosti glede izvajanja agrarne reforme. Zato je do odkupa prišlo 10 let kasneje.

Za odkup Okrešlja je možnih več motivov: razvoj turizma po 1. svetovni vojni, vpliv Spomenice (prvega celostnega naravovarstvenega programa, ki ga je leta 1920 predlagal Odsek za varstvo prirode in prirodnih spomenikov), agrarna reforma (zaradi katere bi ljubljanska Nadškofija morala prodati del svoje posesti). Glede na to, da je Savinjska podružnica pred vojno načrtno odkupovala posesti v Logarski dolini predvsem iz narodnostnih razlogov, je zelo verjetno, da je isti razlog tudi prvotni namen odkupa Okrešlja – pridobitev ozemlja v slovensko last.

10 VIRI

Anton Martin Slomšek

http://sl.wikipedia.org/wiki/Anton_Martin_Slom%C5%A1ek (13.8.2008)

Belsazar Hacquet

http://en.wikipedia.org/wiki/Belsazar_Hacquet (13.8.2008)

Častni člani Prirodoslovnega društva Slovenije,

<http://www.proteus.si/?q=node/34> (13.8.2008)

Čepič Z. 2002. Agrarna reforma in katoliška cerkev v Sloveniji (1919-1948). V: Država in cerkev. 2002. Šelih A. (Ur.), Pleterški J. (Ur.). Ljubljana, Slovenska akademija znanosti in umetnosti: 163-178

Čepič Z. 1996. Agrarna reforma v politični misli slovenske revolucionarne levice med svetovnima vojnama. V: Kriza socialnih idej: Britovškov zbornik. Agosti A., Lešnik A. (Ur.). Ljubljana, Filozofska fakulteta, Oddelek za sociologijo: 249-255

Franz Xaver von Wulfen

http://sl.wikipedia.org/wiki/Franz_Xaver_von_Wulfen (13.8.2008)

Giovanni Antonio Scopoli

http://sl.wikipedia.org/wiki/Giovanni_Antonio_Scopoli (13.8.2008)

Kupna pogodba, 29. julij 1921, (Nadškofijski arhiv v Ljubljani, NŠAL 5 - škofijstvo Gornji Grad, š. 260)

Kupna pogodba, št. 162/32, 12.4.1931 (Nadškofijski arhiv v Ljubljani, NŠAL 21)

Mavrič E. 2002. Franc Kocbek: Aljaž Savinjskih Alp. Gornji Grad, Občina: 112 str.

- Mihelič J., Vidrih R. 2001. Albin Belar, naravoslovec, seizmolog in varstvenik. *Proteus*, 63, 9/10: 392-405
- Mihelič J., Vidrih R. 2006. Dr. Albin Belar. V: *Snovalci Triglavskega narodnega parka - Ljudje pred svojim časom; zbornik posveta ob 25. letnici Triglavskega narodnega parka 1981-2006*. Bled, Javni zavod Triglavski narodni park: 12-25.
- Milovanovič D. 1993. Pregled razvoja planinskega društva Celje. V: *Nazaj v planinski raj. Celje, Muzej novejše zgodovine*: 5-12
- Naredba glede čuvanja in vzdrževanja predmetov zgodovinske, znanstvene, umetniške vrednosti in redkosti. 1930. Službeni list kraljevske banske uprave Dravske banovine. 1930, 1, 38: 571
- Orožen J. 1963. Zgodovina Planinskega društva Celje. Tipkopis: 110 str.
- Peterlin S. 1975. Nekaj o zametkih in začetkih varstva narave v Sloveniji. V: *Varstvo spomenikov*, 20: 75-92
- Peterlin S. 1992. Ferdinand Seidl – pobudnik Spomenice o varstvu narave 1920. V: *Dolenjski zbornik: Seidlov zbornik*. 1992. Novo mesto, Mestna občina: 77-80
- Peterlin S. 1994. Narodni park Logarska dolina–Okrešelj: nekaj dokumentiranih drobcev iz let 1931-1932. V: *Mohorjev koledar*. 1994. Celje, Mohorjeva družba: 43-45
- Peterlin S. 1995. Znamenita Spomenica iz leta 1920 in njena dediščina. V: *Varstvo narave na Slovenskem, zbornik ob evropskem dnevu varstva narave*. 1995. Ljubljana, Prirodoslovni muzej: 9-13

- Peterlin S. 2006. Anton Šivic in Angela Piskernik v obdobju med alpskim varstvenim parkom in prvim Triglavskim narodnim parkom. V: Snovalci Triglavskega narodnega parka - Ljudje pred svojim časom, zbornik posveta ob 25. letnici Triglavskega narodnega parka 1981- 2006. Bled, Javni zavod Triglavski narodni park: 44-53
- Piskernik A. 1963-64. Iz zgodovine slovenskega varstva narave. V: Varstvo narave, 2/3: 59-74
- Prošnja za odobritev kupne pogodbe, 9. avgust 1921 (Nadškofijski arhiv v Ljubljani, NŠAL 5 - škofijstvo Gornji Grad, š. 260)
- Prošnja za odobritev kupne pogodbe, 1922 (Nadškofijski arhiv v Ljubljani, NŠAL 5, škofijstvo Gornji Grad)
- Skoberne P. 2006. Seidl in Triglavski narodni park. V: Snovalci Triglavskega narodnega parka - Ljudje pred svojim časom, zbornik posveta ob 25. letnici Triglavskega narodnega parka 1981- 2006. Bled, Javni zavod Triglavski narodni park: 26-33.
- Spomenica Odseka za varstvo prirode in prirodnih spomenikov. V: Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo, 1920, 1, 1/4: 69-75
- Strojin T. 1993. Prof. Fran Orožen in začetki Slovenskega planinskega društva. Ljubljana, Planinsko društvo Ljubljana-matica: 52 str.
- Tratnik Z. 1993. Organizacijski razvoj in gospodarska dejavnost savinjske podružnice SPD in PD Celje. V: Nazaj v planinski raj. 1993. Celje, Muzej novejšje zgodovine: 48-50
- Uredba o nacionalnim parkovima. Službeni list, št. 434/71, 1938. V: Službene novine, št. 128, 1939
- Videčnik A. 1993. Fran Kocbek in dr. Johannes Frischauf. V: Nazaj v planinski raj. Celje, Muzej novejšje zgodovine: 13-17

Vider V. 2004. Zapiski o Solčavi in njeni okolici: prispevki k zgodovinskemu in etnografskemu gradivu. Solčava, Občina: 160 str.

Wraber T. 2006. Fran Jesenko, (1875-1932), rastlinski fiziolog in genetik, zagovornik in pospeševalec Triglavskega narodnega parka. V: Snovalci Triglavskega narodnega parka - Ljudje pred svojim časom; Zbornik posveta ob 25. letnici Triglavskega narodnega parka 1981-2006. Bled, Javni zavod Triglavski narodni park: 34-43

Zakupna pogodba, Alpski varstveni park, 1924

(<http://web.bf.uni-lj.si>

/students/vnd/knjiznica/Skoberne_literatura/predpisi_zgodovina/tnp_zakupna.pdf)

(24.8.2008)

Za varstvo prirodnih spomenikov. 1917. Carniola, 8: 271-272

ZAHVALA

Zahvaljujem se mentorju, doc. dr. Petru Skobernetu za koristne nasvete in usmerjanje ter recenzentu, doc. dr. Janezu Pirnatu, za hiter pregled naloge.

Zahvala gre tudi moji ženi Jasmini, ki mi je stala ob strani in mi je ob primernih trenutkih postavljala provokativna vprašanja.